

Anna Weronika Brzezińska

Arkadiusz Jełowicki

Małgorzata Sawicka

Atlas etnograficzny Wielkopolski
materiały edukacyjne

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Kultury Wsi i Rolnictwa

Szreniawa 2020

Atlas etnograficzny Wielkopolski, materiały edukacyjne

www.etnowielkopolska.pl

e-mail: a.jelowicki@muzeum-szreniawa.pl

Autorki opisów: Anna Weronika Brzezińska, Małgorzata Sawicka

Autor map: Arkadiusz Jełowicki

Mapy na podstawie: Mapa Polski.png, autorstwa MRN,

źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Mapa_Polski.png

Opinie naukowe: dr hab. Joanna Minksztym, prof. UAM dr hab. Jacek Schmidt

Redakcja językowa: Piotr Makolągwa

Wydawca: Fundacja Ochrony Dziedzictwa Kultury Wsi i Rolnictwa

Szreniawa 2020

WPROWADZENIE

Etnowielkopolska to zbiór etnograficznej wiedzy o naszym regionie. W ramach projektu prezentujemy Mapy Dziedzictwa Kulturowego, które bezpłatnie udostępniamy wszystkim zainteresowanym. W szczególności zwracamy się do uczniów, studentów, nauczycieli, pracowników instytucji kulturalnych i samorządowych, działaczy kulturalnych, artystów, pasjonatów oraz mieszkańców innych regionów naszego kraju. Naszym podstawowym celem jest upowszechnianie wiedzy o kulturze tradycyjnej Wielkopolski.

Mapy i towarzyszące im opisy prezentują wybrane dziedziny tej kultury. Każda mapa opowiada o innym zjawisku kulturowym lub innej rzeczywistości kulturowej, związanej z przekazywaniem dziedzictwa kulturowego wśród członków społeczności lokalnych. Z pojedynczych map wyłania się całość, na którą możemy spojrzeć z większego dystansu. Zobaczymy wtedy siłę naszej kultury (i zarazem jej słabości), subregiony o dużej witalności, jak i te mniej prężne. Nasza praca ma służyć edukacji kulturowej. Jesteśmy bowiem przekonani, że znajomość regionalnej kultury tradycyjnej jest jednym z fundamentów tożsamości, a także ważną częścią kompetencji kulturowych, które ułatwiają nam funkcjonowanie w lokalnej wspólnocie.

Mapa to ważny i ciekawy sposób popularyzowania dziedzictwa kulturowego. Każda zawiera opis, który w sposób kompaktowy opisuje najważniejsze aspekty konkretnego zjawiska kulturowego. Mamy nadzieję, że ich uważna lektura zachęci wszystkich do przyjrzenia się kulturze Wielkopolski i, być może, do odnalezienia wielu ciekawostek, które będą inspiracją do samodzielnych poszukiwań.

AUTORZY

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Kultury Wsi i Rolnictwa stworzyła zespół naukowców, który opracował materiały dostępne na stronie. Pomysłodawcą, koordynatorem i autorem map jest dr Arkadiusz Jełowicki – etnolog, na co dzień pracownik Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Autorką części opisów jest mgr Małgorzata Sawicka, także etnografka i pracowniczka Muzeum. Współpomysłodawczynią projektu i autorką części opisów jest prof. UAM dr hab. Anna Weronika Brzezińska, etnolożka związana zawodowo z Instytutem Antropologii i Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wszystkie materiały zostały zaopiniowane przez dr hab. Joannę Minksztym, etnografkę i muzealniczkę pracującą w Muzeum Etnograficznym w Poznaniu (Oddziale Muzeum Narodowego) oraz prof. UAM dr. hab. Jacka Schmidta,

etnologa i antropologa z Instytutu Antropologii i Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Redakcją językową zajął się Piotr Makolałgwa, filolog polski.

WOLNY DOSTĘP

Wszystkie materiały dostępne na tej stronie podlegają licencji Creative Commons 4.0. Oznacza to, że każdy użytkownik strony może ściągnąć dowolną treść lub mapę. Następnie może je swobodnie edytować, drukować, udostępniać. Jest tylko jeden warunek. Za każdym razem musi podać kto jest autorem lub autorką tych treści. Do czego zachęcamy.

Weronika Brzezińska, Arkadiusz Jełowicki, Małgorzata Sawicka

Spis treści:

- 1 - Granice etnograficzne Wielkopolski wg Kultury ludowej Wielkopolski
- 2 - Granice etnograficzne Wielkopolski wg Atlasu Języka i Kultury Ludowej Wielkopolski
- 3- Granice etnograficzne Wielkopolski wg Andrzeja Brencza
- 4 – Współczesne granice etnograficzne Wielkopolski
- 5 - Granice historyczne Wielkopolski
- 6 – Twórcy ludowi w Wielkopolsce
- 7 - Siwki w Wielkopolsce
- 8 - Muradyny i żandary w Wielkopolsce
- 9 - Cymper w Wielkopolsce
- 10 - Podkoziołek i bery w regionie
- 11 - Wielkopolskie grupy etnograficzne
- 12 - Biskupizna
- 13 - Region Kozła
- 14 - Zjawiska kulturowe w Wielkopolsce wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego
- 15 – Zespoły ludowe w Wielkopolsce
- 16 - Wielkopolskie stroje ludowe
- 17 – Wielkopolscy laureaci Nagrody im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”

1. GRANICE WIELKOPOLSKI WEDŁUG *KULTURY LUDOWEJ WIELKOPOLSKI*, 1967 ROK

Według Encyklopedii PWN podstawą do wyznaczenia regionu etnograficznego jest występowanie wśród mieszkańców określonego terenu zespołu cech odróżniających ich od mieszkańców terenów sąsiednich, na przykład odmiennej gwary, ubioru, budownictwa, specyficznych form zdobniczych. Granice mogą też wyznaczać dominujące zajęcia ludności i świadomość tradycji pochodzenia.

Profesor Józef Burszta (1914-1987), wybitny poznański etnograf, zajął się problemem wyznaczenia granic Wielkopolski przy okazji prac nad monumentalnym dziełem, jakim była *Kultura ludowa Wielkopolski* (t. 1-3, 1960-67). Na potrzeby tej monografii stworzono w połowie lat 50. XX w. interdyscyplinarny zespół złożony z etnografów, historyków, językoznawców, folklorystów i etnomuzykologów. W trakcie spotkań zespołu kierowanego przez Profesora ustalono między innymi granice obszaru, który objęto następnie badaniami terenowymi.

Obszar ten nie pokrywał się z terenem ówczesnego województwa poznańskiego, jego granicami sprzed II wojny światowej, czy Wielkim Księstwem Poznańskim z czasów zaborów. Wielkopolska miała być przedstawiona jako obszar historyczno-etnograficzny, a co za tym idzie zbliżony możliwie najbardziej do historycznej Wielkopolski właściwej, czyli złożonej z trzech województw sprzed 1772 roku (I rozbioru Polski): gnieźnieńskiego, poznańskiego oraz kaliskiego. Pominięto przy tym dawny powiat wałecki, jak pisał Profesor: „ze względów praktycznych”. Nie uwzględniono także dawnych powiatów bydgoskiego i kruszwickiego, które zostały zaliczone do etnograficznego regionu Kujaw. Włączono natomiast trzy powiaty wchodzące w skład województwa bydgoskiego: mogileński, szubiński i żniński. Nawiązując do granic Wielkopolski sprzed czasów zaborów objęto też badaniami powiaty: słupecki, kolski, koniński i turecki na wschodzie, niektóre wschodnie powiaty województwa zielonogórskiego (wschowski, sulechowski, międzyrzecki) oraz powiat wyrzyski położony za Notecią.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Burszta J.

1960 *Przedmowa*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.), t. I, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 7-12.

1964 *Przedmowa*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.), t. II, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 7-10.

1967 *Region i regionalne monografie etnograficzne. Problemy i metody badań*, w: *Lud*, t.51, cz. 2, s. 599-613.

Gomolec L.

1960 *Wielkopolska – zarys geograficzno-historyczny*, J. Burszta (red.), t. I, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 13-30.

Kaczorowski B. (red.)

2007 *Obyczaje, języki, ludy świata. Encyklopedia PWN*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

Jasiewicz Zbigniew, *Kultura ludowa Wielkopolski 1960-67*:

<http://cyfrowearchiwum.amu.edu.pl/info/projekty-ieiak-uam/57>

Józef Burszta – hasło w Wikipedii:

https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Burszta

2. GRANICE WIELKOPOLSKI WEDŁUG *ATLASU JĘZYKA I KULTURY LUDOWEJ WIELKOPOLSKI*

Według Encyklopedii PWN podstawą do wyznaczenia regionu etnograficznego jest występowanie wśród mieszkańców określonego terenu zespołu cech odróżniających ich od mieszkańców terenów sąsiednich, na przykład odmiennej gwary, ubioru, budownictwa, specyficznych form zdobniczych. Granice mogą też wyznaczać dominujące zajęcia ludności i świadomość tradycji pochodzenia.

*Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, pod redakcją językoznawcy prof. Zenona Sobierajskiego i etnologa prof. Józefa Burszty, to kolejne (po *Kulturze ludowej Wielkopolski*) monumentalne opracowanie monograficzne poświęcone temu regionowi. Składa się na niego aż 797 map wraz z opisami. Prof. Z. Sobierajski, w porozumieniu z prof. J. Bursztą, zebrał w 1970 r. badaczy z Instytutu Filologii Polskiej i Katedry Etnografii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz historyków opracowujących mapy pomocnicze. Zespół miał za zadanie opracować mapy etnograficzno-lingwistyczne, pokazujące, co z dawnych podziałów mikroregionalnych zachowało się w języku i kulturze Wielkopolski, a także jakie zjawiska pojawiły się pod wpływem zachodzących wówczas przemian kulturowo-językowych.*

Na potrzeby prac nad atlasem, prowadzonych zasadniczo w latach 1971-76, wyznaczono siatkę punktów badawczych obejmujących 109 miejscowości oddalonych od siebie średnio o 15-18 km (na mapie linia niebieska). Siatka ta powstała w oparciu o wsie uwzględnione wcześniej w monografiach gwarowych oraz miejscowości, w których nagrania współcześnie przeprowadzano. Przede wszystkim jednak wyznaczono granice obszaru, na którym znalazły się punkty badawcze. W centrum zainteresowań naukowych znalazł się, podobnie jak w przypadku *Kultury ludowej Wielkopolski* pod red. J. Burszty, obszar historycznej Wielkopolski z XIV-XVIII wieku, czyli przedrozbiorowe województwa poznańskie i kaliskie. Uwzględniono też cztery miejscowości z terenów na północ od Noteci: trzy wsie z Krajny (Podróżna, gm. Krajenka; Gromadno, gm. Wyrzysk; Wąwelnio, gm. Sośno) należącej do staropolskiego województwa kaliskiego oraz wieś Gościeradz (gm. Sicienko) z historycznego województwa inowrocławskiego. Pominięto natomiast wysunięte najdalej na północ, sięgające rzeki Kamionki (prawego dopływu Brdy), fragmenty przedrozbiorowych województw poznańskiego i kaliskiego, gdyż objęły je wcześniej badania prowadzone do *Atlasu językowego Kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*. Jednocześnie uwzględniono punkty badawcze z terenów na północny i południowy wschód od granic historycznych

Wielkopolski. Były to znajdujące się na Kujawach miejsca (Niszczewice, gm. Złotniki Kujawskie; Zakrzewo-Sędzin, gm. Zakrzewo; Witowo-Budzisław, gm. Bytoń; Zakrzewo, gm. Babiak; Świętosławice, gm. Izbica Kujawska) z obszaru dawnych województw inowrocławskiego i brzeskiego, a także miejscowości należące w XVIII wieku do województwa sieradzkiego: okolice Turku, Poddębic, Sieradza, Ostrzeszowa, Wieruszowa, Kępna i Wielunia. Tereny te dodano ze względów metodycznych, dla ustalenia międzyregionalnych przeciwieństw językowych i kulturowych oraz niezawodnych kryteriów przy wyznaczaniu granic mikroregionów. Wskazane obszary nazwano pograniczne (na mapie kolor przerzedzony czerwony).

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Kaczorowski B. (red.)

2007 *Obyczaje, języki, ludy świata. Encyklopedia PWN*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

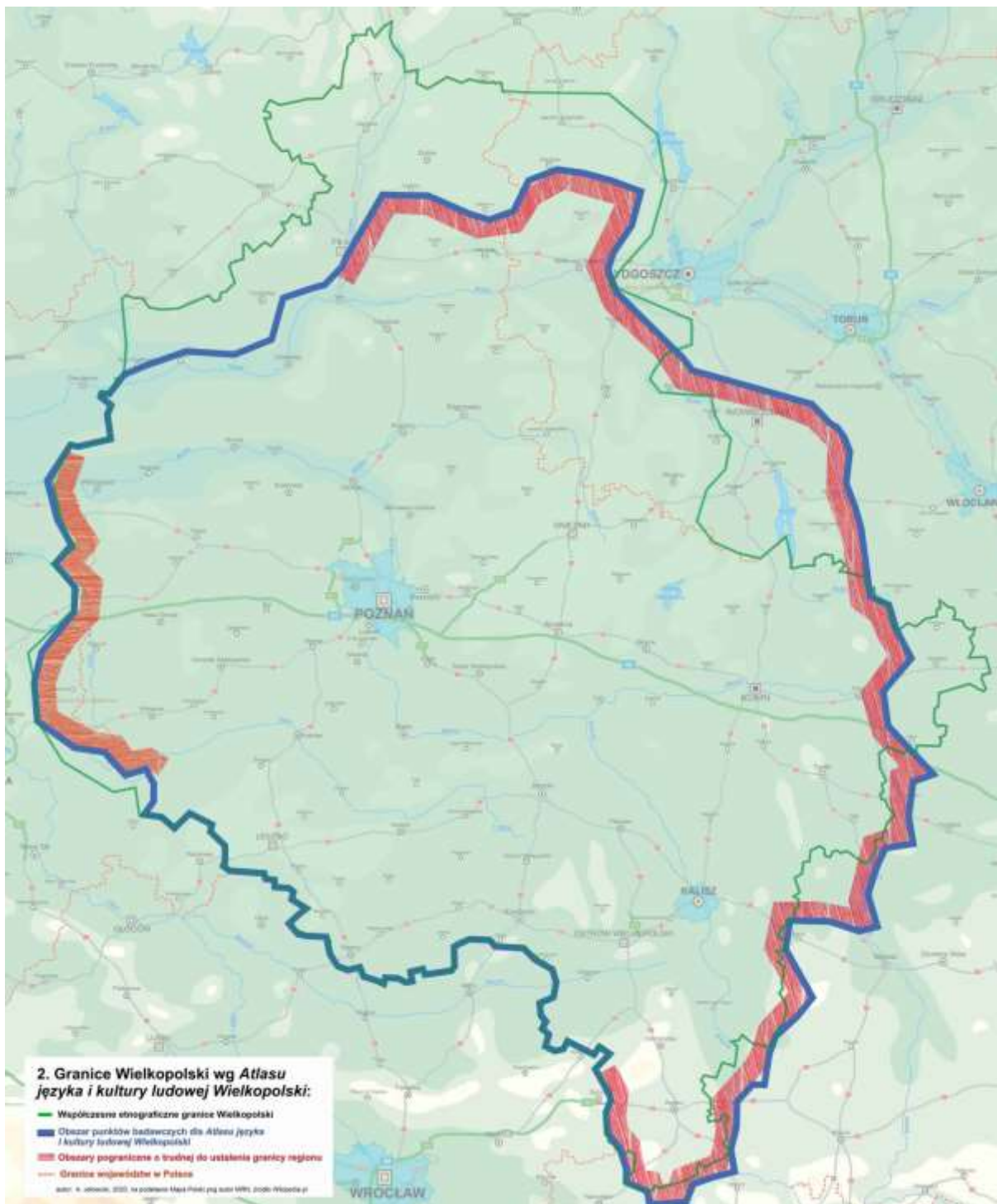
Sobierajski Z.

1979 *Przebieg prac nad atlasem*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. I *Gospodarstwo domowe - Pożywienie, cz. 2 Wstęp do całości - komentarze do map 1-115*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 9-19.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski; Wikipedia:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Atlas_j%C4%99zyka_i_kultury_ludowej_Wielkopolski

3. GRANICE WIELKOPOLSKI WEDŁUG ANDRZEJA BRENCZA

Według Encyklopedii PWN podstawą do wyznaczenia regionu etnograficznego jest występowanie wśród mieszkańców określonego terenu zespołu cech odróżniających ich od mieszkańców terenów sąsiednich, na przykład odmiennej gwary, ubioru, budownictwa, specyficznych form zdobniczych. Granice mogą też wyznaczać dominujące zajęcia ludności i świadomość tradycji pochodzenia.

Tematykę granic regionu Wielkopolski Andrzej Brencz poruszył w swojej książce *Wielkopolska jako region etnograficzny*. Wykorzystał w niej między innymi wyniki badań zamieszczonych w *Atlasie języka i kultury ludowej Wielkopolski* (AJKLW). Analizując efekty prac poprzedników, podobnie jak oni, definiował Wielkopolskę jako region etnograficzny nawiązujący do Wielkopolski historycznej, choć w części wschodniej wykraczający poza jej granice. Podkreślał trudność w przedstawianiu granic regionu w postaci linearnej, co motywował tworzeniem przez nie stref wyznaczanych przez zasięgi zjawisk kulturowych. Zachodnia granica wielkopolskiego regionu etnograficznego według Brencza pokrywa się z dawnym etnicznym i etnograficznym pograniczem polsko-niemieckim (charakterystyczne dla niego były zjawiska kulturowe zachowane przez polską ludność autochtoniczną w okresie międzywojennym i czytelne na mapach AJKLW).

Południowa granica regionu odpowiada zasadniczo historycznej granicy śląsko-wielkopolskiej i dawnym podziałom administracyjnym. W części południowo-wschodniej można zaobserwować pas pograniczny, który obejmuje tereny nawiązujące kulturowo poprzez Kaliskie w kierunku Sieradzkiego i do obszarów śląskich (zwłaszcza Śląska Opolskiego) przez okolice Kępna i Ostrowa Wielkopolskiego.

Granica północna wielkopolskiego regionu etnograficznego według Brencza obejmuje najszerszy pas. Strefę pośrednią pomiędzy Wielkopolską a Pomorzem stanowią Krajna i Pałuki, Noteć oraz Bory Tucholskie. Trudno też wyznaczyć wyraźną granicę między regionami wielkopolskim i kujawskim, na co największy wpływ miała niemiecka kolonizacja tych terenów w XIX i XX wieku. Przyczyniła się ona do licznych zapożyczeń z języka niemieckiego (zwłaszcza w przypadku nazw narzędzi rolniczych), czy przyjęcia przez ludność polską niektórych zwyczajów (np. *pulteramu*).

Brencz zwracał też uwagę, że najtrudniej wyznaczyć wschodnią granicę regionu, co ma związek z historią i zaborami, które w sposób sztuczny przerwały ciągłość kulturową

na tym obszarze. Granica ta pokrywa się zasadniczo z granicą polityczną rosyjsko-pruską z roku 1815, czyli biegnącą od Aleksandrowa Kujawskiego przez Gopło, Słupcę, ujście Proсны i wzdłuż tej rzeki do Kalisza i Wieruszowa. W samej Wielkopolsce granica ta zaczynała się na północy w okolicach jeziora Powidzkiego (pomiędzy nim a jeziorem Budzisławskim). Pierwszym przejściem granicznym była tu wieś Anastazewo (gm. Powidz, pow. słupecki). Na południu taki umowny punkt graniczny stanowił Grabów nad Prosną (pow. ostrzeszowski). Była to też pewnego rodzaju granica cywilizacyjna, którą jednak przekraczały innowacje kulturowe. Dlatego wschodnie granice regionu sięgały poza granice polityczne i mogły dochodzić linii Łask – Sieradz – Wieluń.

Zaznaczona na mapie granica (kolor brązowy) odpowiada tzw. strefie średniej koncentracji zjawisk kojarzonych z Wielkopolską, obszary pograniczne (kolor przerzedzony niebieski) są terenem o zróżnicowanych wpływach regionalnych. Całość oparto na mapie nr 43 ze strony 196 wspomnianej książki Andrzeja Brenca z 1996 roku.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Brencz A.

- 1996 *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- 2006 *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- 2007a *Kulturowe zróżnicowanie dawnych obszarów pogranicznych w Wielkopolsce na przykładzie pogranicza prusko-rosyjskiego. Kultura ludowa i język*, w: *Granica symboliczna i jej pogranicza w czasach najnowszych*, red. J. Schmidt, R. Matykowski, Poznań: AWEL, s. 69-85.
- 2007b *Zróżnicowanie kultury ludowej Wielkopolski – szkic etnograficzny*, w: *Granica*, red. J. Schmidt, Poznań: AWEL, s. 31-46.

4. WSPÓŁCZESNE GRANICE ETNOGRAFICZNE WIELKOPOLSKI

Region kulturowy to obszar, wyróżniający się pod względem geograficznym i kulturowym od sąsiadujących z nim terytoriów. Określenie to stosowane jest w naukach humanistycznych, społecznych i geograficznych w celu wyodrębnienia i charakterystyki kryteriów określających jego specyfikę. W celu wyznaczenia granic regionu uwzględnia się specyficzne środowisko geograficzne i ukształtowanie terenu, dzieje historyczne i będące ich konsekwencją decyzje polityczne i administracyjne oraz cechy zamieszkujących go ludzi. W badaniach etnograficznych ważnym czynnikiem jest świadomość mieszkańców i poczucie ich przynależności oraz przywiązania do danego terytorium. Region istnieje zatem w dwóch sferach – fizycznej (dającej się zaobserwować, zmierzyć, udokumentować) oraz świadomościowej (związanej z indywidualnie odczuwaną i manifestowaną tożsamością regionalną), która też podlega badaniu oraz archiwizowaniu.

Z zagadnieniem tożsamości regionalnej związany jest także regionalizm, czyli ruch regionalny polegający na pielęgnowaniu lokalnego dziedzictwa kulturowego, jego dokumentowaniu oraz upowszechnianiu. W ramach regionalizmu podkreślane jest identyfikowanie się z konkretnymi elementami kultury regionalnej oraz manifestowanie tożsamości poprzez podejmowanie zorganizowanych lub indywidualnych działań na rzecz upowszechniania treści kultury regionalnej.

Propozycja wyznaczenia współczesnych granic etnograficznych Wielkopolski jest związana z wieloletnimi badaniami terenowymi prowadzonymi przez Instytut Antropologii i Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Celem tych badań jest dokumentowanie współczesnych przejawów manifestowania przynależności regionalnej na terenie Wielkopolski poprzez kultywowanie zwyczajów i obrzędów charakterystycznych dla tego obszaru. Na podstawie gromadzonej dokumentacji można stwierdzić, które obszary regionu są najbardziej aktywne w zakresie organizowania wydarzeń, odwołujących się do kultury tradycyjnej. Ważnym elementem badań terenowych jest podejmowanie współpracy z lokalnymi oraz regionalnymi instytucjami kultury i organizacjami życia społecznego.

Nasza propozycja wyznaczenia współczesnych granic etnograficznych Wielkopolski opiera się na aktualnych granicach administracyjnych województwa wielkopolskiego, któremu podlega wiele instytucji kultury, realizujących program monitorowania, dokumentowania i upowszechniania wielkopolskiego dziedzictwa kulturowego. Ma to bezpośredni wpływ na kierunki kształtowania się tożsamości lokalnych oraz tożsamości regionalnej mieszkank i mieszkańców regionu.

Wyznaczając współcześnie granice etnograficzne regionów tworzących krajobraz kulturowy Wielkopolski kierowaliśmy się przede wszystkim żywotnością zjawisk kulturowych, które każdy z nas może zaobserwować, zbadać i udokumentować. Mamy świadomość, że wiele z elementów obecnych w przeszłości, współcześnie już nie występuje, a dowiedzieć się można o nich z materiałów archiwalnych, dostępnych w repozytoriach, archiwach i muzeach.

Wyznaczone granice mają charakter orientacyjny i inkluzywny, Uszanowaliśmy potrzebę podkreślenia tożsamości lokalnej, której istotnymi elementami są wzory kulturowe regionów sąsiadujących (np. Kujaw, Śląska czy Pomorza) oraz uwzględniliśmy ruchy migracyjne (zarówno te po 1945 roku, jak i późniejsze, związane z migracją zarobkową). Niektóre obszary historycznie związane z Wielkopolską współcześnie znajdują się częściowo w granicach administracyjnych innych województw (np. Pałuki – woj. kujawsko-pomorskie, Babimojszczyzna – woj. lubuskie, Krajna – woj. pomorskie), co wpływa w sposób bezpośredni na sposób identyfikacji regionalnej ich mieszkank i mieszkańców. Pomimo to jednak zdecydowaliśmy się uwzględnić je w ramach współczesnych granic etnograficznych Wielkopolski.

Granice kulturowe regionów nie mają charakteru liniowego, a społeczności lokalne funkcjonujące na styku dużych zespołów kulturowych (wielkopolsko-śląski, wielkopolsko-kujawski, wielkopolsko-pomorski) funkcjonują w warunkach pogranicza, czerpiąc twórczo z dorobku kultur, z elementami których mają do czynienia w życiu codziennym.

Autorzy: Anna Weronika Brzezińska i Arkadiusz Jełowicki

BIBLIOGRAFIA:

Brzezińska A. W., Jelowicki A., Mielewczyk W.

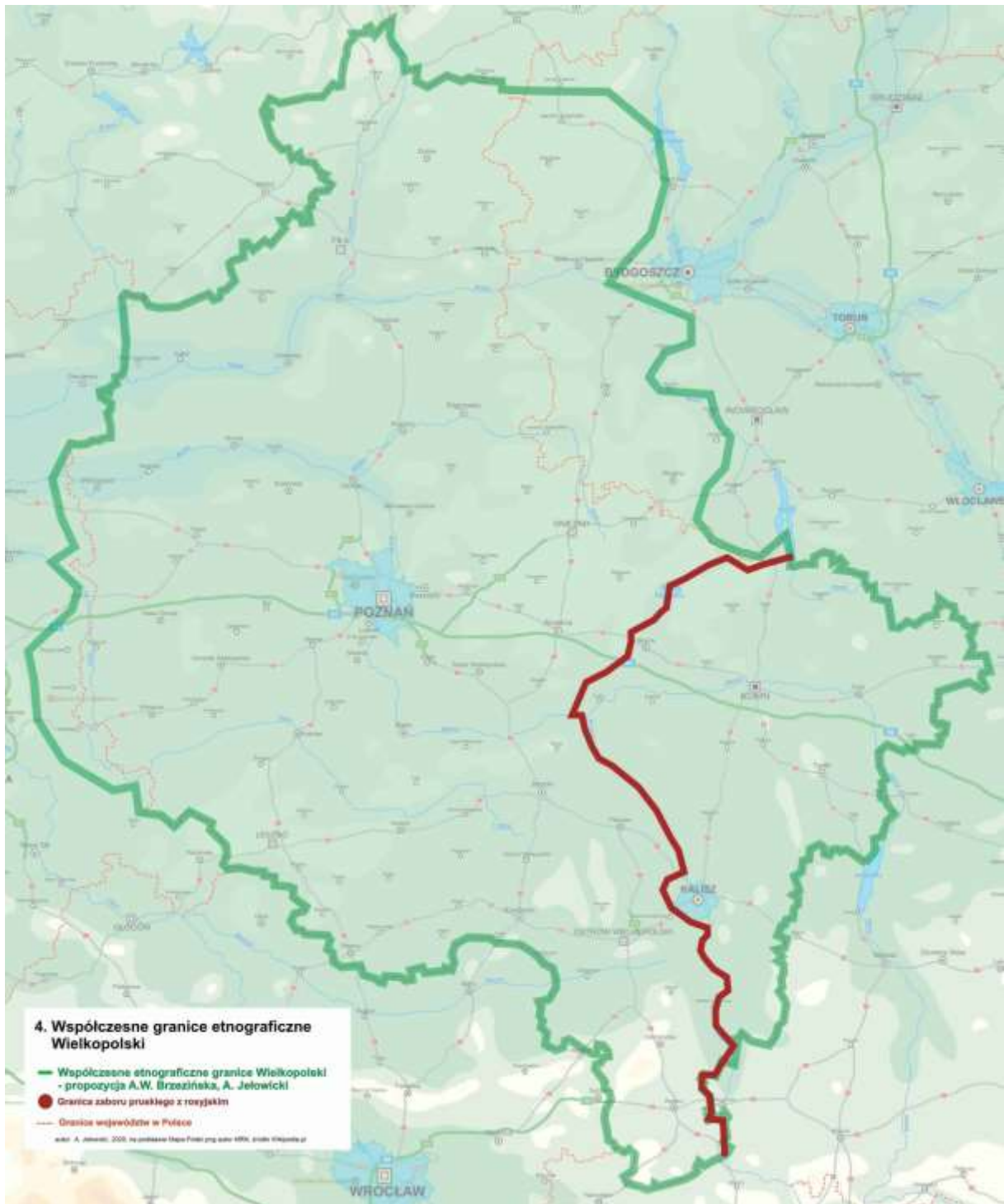
2015 *Założenia, metodyka, cele*, seria: Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej, t. 1, Szreniawa: Muzeum narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Kwaśniewski K.

1987 *Region kulturowy*, w: Z. Staszczak (red.), *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 304-306

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej](#)

5. GRANICE HISTORYCZNE WIELKOPOLSKI

Opisując kształtowanie się granic Wielkopolski należy sięgnąć do źródeł historycznych i początków państwowości polskiej. Pierwsze podziały administracyjne były związane z powstawaniem ośrodków miejskich (Poznań, Gniezno, Kalisz, Giecz, Łąd i Łękno), które pełniły rolę centrów politycznych, handlowych i kulturowych. Liczne wydarzenia historyczne, wojny i będące ich konsekwencją zmiany polityczne powodowały przesuwanie się granic, a szczególnie obszary pograniczy często zmieniały swoją administracyjną przynależność.

W XIII wieku Wielkopolska podzielona była administracyjnie na dwie dzielnice: poznańską i gnieźnieńsko-kaliską. W XIV wieku były to województwa poznańskie i kaliskie (z czasem wyłączono z niego ziemię wieluńską, którą przyłączono do województwa sieradzkiego). W XVI wieku województwo poznańskie podzielone zostało na powiaty: poznański, kościański, wałecki i wschowski, a kaliskie na kaliski, gnieźnieński, nakielski, kcyński, koniński i pyzdrowski. Ten podział obowiązywał do I rozbioru Polski w 1791 roku, jednak w 1768 roku wydzielono osobne województwo gnieźnieńskie.

Kolejne duże zmiany administracyjne związane były z rozbiorami Polski – w 1793 roku i 1795 roku. Konsekwencją tych podziałów było wydzielenie departamentów poznańskiego i kaliskiego. W okresie wojen napoleońskich i powstania Księstwa Warszawskiego podzielono Wielkopolskę na trzy departamenty – poznański, bydgoski i kaliski. Po 1815 roku obszar zachodniej Wielkopolski znalazł się w granicach Prus – utworzono Wielkie Księstwo Poznańskie, podzielone na dwie rejencje: poznańską i bydgoską. Obszar dawnego województwa kaliskiego znalazł się w granicach Rosji, a granica przebiegała głównie na rzece Prośnie.

W okresie międzywojennym poza granicami Polski znalazły się powiaty skwierzyński i część babimojskiego. Podczas kolejnej reformy administracyjnej w 1938 roku do Wielkopolski przyłączono powiaty: kaliski, koniński i kolski, a odłączono teren Kujaw.

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Brencz A.

1996 *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe.

Burszta J.

1958 [Od osady słowiańskiej do wsi współczesnej. O tworzeniu się krajobrazu osadniczego ziem polskich i rozplanowań wsi](#), Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Gajek J.

1976 *Etnograficzne zróżnicowanie obszaru Polski*, w: M. Biernacka, B. Kopczyńska-Jaworska, A. Kutrzeba-Pojnarowa, W. Paprocka (red.), *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 1, Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 143-177.

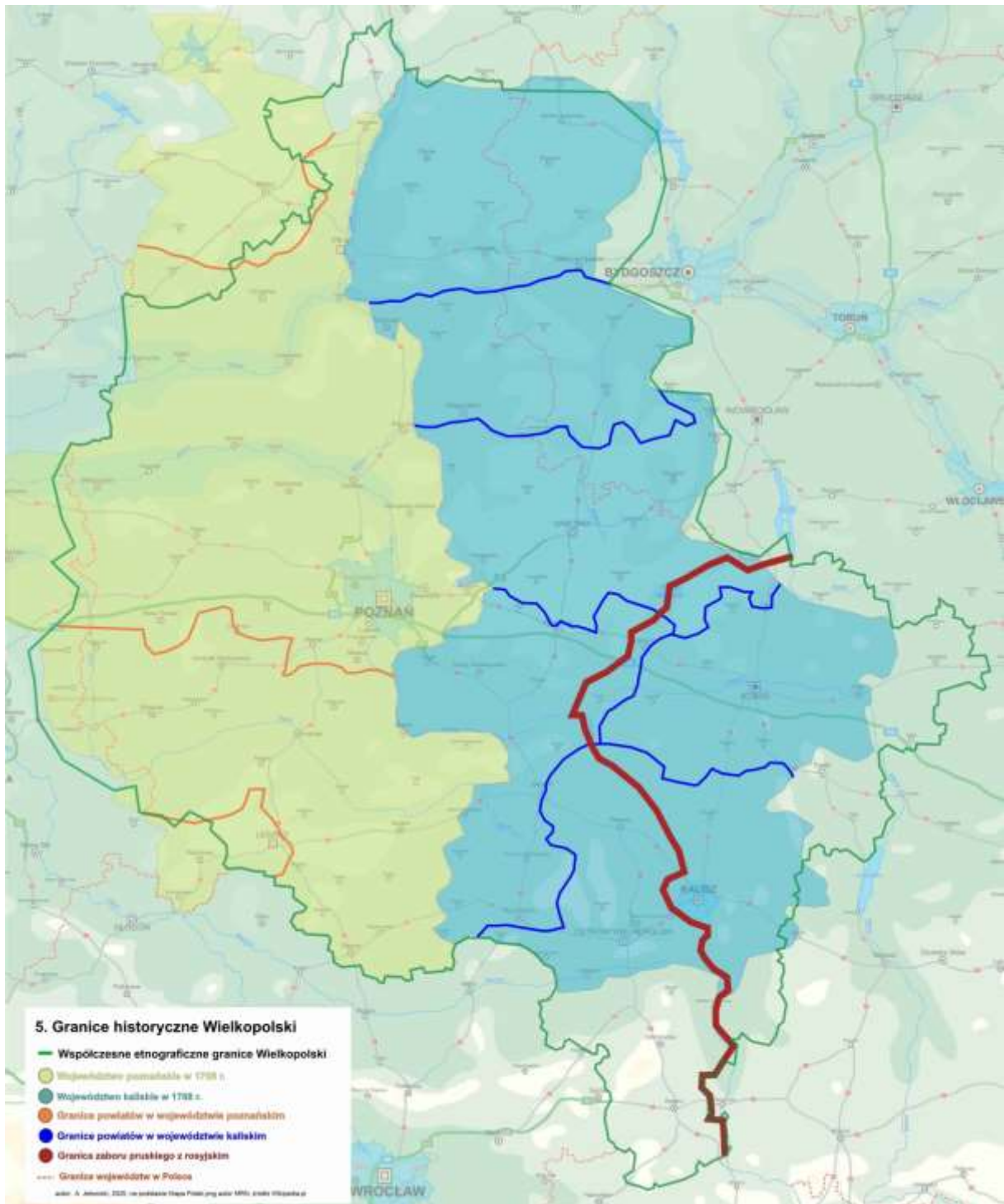
Gomolec L.

1960 *Wielkopolska – zarys geograficzno-historyczny*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 13-30.

1964 *Wielkopolskie grupy regionalne i lokalne nazwy ludności wiejskiej*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 11-51.

Turczynowiczowa M.

1956 *Badania etnograficzne Oskara Kolberga na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Lud”, t. 42, s. 200-216.

6. TWÓRCY LUDOWI W WIELKOPOLSCE

Twórca ludowy *tworzy oryginalne i indywidualne dzieła w oparciu o regionalne tradycje ludowe, na podstawie umiejętności nabytych w drodze bezpośredniego przekazu twórczości ludowej.* Wielu z twórców uczyło się samodzielnie, realizując tym samym swoje indywidualne pasje i chęć tworzenia. Spotkać ich można podczas wielu wydarzeń organizowanych przez wielkopolskie muzea i stowarzyszenia oraz lokalne samorzady. Jest to zawsze doskonałą okazją do poznania ludzi z pasją i chęcią dzielenia się swoimi doświadczeniami z innymi. Wielu twórców organizuje warsztaty, podczas których istnieje możliwość nauczenia się wykonywania m.ni. tradycyjnych ozdób, haftów czy koronek.

W 1968 roku powstało Stowarzyszenie Twórców Ludowych, które w 22 oddziałach skupia osoby zajmujące się twórczością ludową w Polsce. Wielkopolski Oddział STL (WO STL) został powołany w 1986 roku, a jego działalność wspierała od początku rada programowa (obecnie opiekunką Oddziału jest mgr Marta Romanow-Kujawa – etnografka i pracowniczka Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach). W swych szeregach WO STL skupia obecnie 32 twórców (z województw wielkopolskiego i lubuskiego) reprezentujących dziedziny, takie jak: budownictwo instrumentów, folklor, haft (w tym snutka golińska), koronka (frywolitka), plastyka obrzędowa, ozdoby z papieru, pisarstwo i poezja, rzeźba oraz wikliniarstwo. Wielu z twórców zostało laureatami ogólnopolskich nagród, w tym Nagrody im. Oskara Kolberga „za zasługi dla kultury ludowej” (m.in. zmarli już Gertruda Kubicka i Tadeusz Czwordon oraz nadal tworzący: Józef Chojnacki i Eugenia Wieczorek), a ich prace znajdują się w zbiorach muzeów regionalnych i okręgowych. Wielkopolscy twórcy ludowi prezentują swoje prace podczas wydarzeń organizowanych m.in. przez Wielkopolski Park Etnograficzny (Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy) w Dziekanowicach, Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu, Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej oraz Muzeum Etnograficzne w Poznaniu (Oddział Muzeum Narodowego).

Nie wszyscy twórcy ludowi mają potrzebę zrzeszania się w Stowarzyszeniu Twórców Ludowych, w związku z tym na mapie zaprezentowano tylko tych, którzy są członkiniami i członkami Stowarzyszenia.

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Brzezińska A. W.

- 2015 *Portret własny wielkopolskich twórców ludowych*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 1 (107), s. 27-33.
- 2015 *Wielkopolscy twórcy ludowi*, „Twórczość Ludowa”. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych, nr 1-2 (78), s. 28-29.

Brzezińska A. W., Romanow-Kujawa M. (red.)

- 2015 [Wielkopolscy twórcy ludowi. Informator Oddziału Wielkopolskiego Stowarzyszenia Twórców Ludowych](#), Poznań: Wielkopolski Oddział Stowarzyszenia Twórców Ludowych.

Fatyga B.

- 2017 [Twórca ludowy](#), w: *Słownik inspiracji*.

Machowska M.

- 2014 *Nagroda im. Oskara Kolberga dla wielkopolskiej twórczyni ludowej* „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 1 (103), s. 73-74.
- 2015 *Twórcy nieprofesjonalni powiatu obornickiego*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 1 (107), s. 18-26.
- 2015 *Pelagia Pietrzak (1932-2012) – mistrzyni snutki golińskiej (pow. Jarocin)*, „Twórczość Ludowa”. Kwartalnik Stowarzyszenia Twórców Ludowych, nr 1-2(78), s. 32-33.

Romanow-Kujawa M.

- 2015 *Rzeźbiarze*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 1 (107), s. 12-17.

Romanow-Kujawa M., Pasiciel S.

- 2017 *Rzeźbiarze ziemi gnieźnieńskiej*, seria: „Biblioteka studiów lednickich”, t. 37, Dziekanowice: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Stowarzyszenie Twórców Ludowych](#)

[Portret własny wielkopolskich twórców ludowych](#)

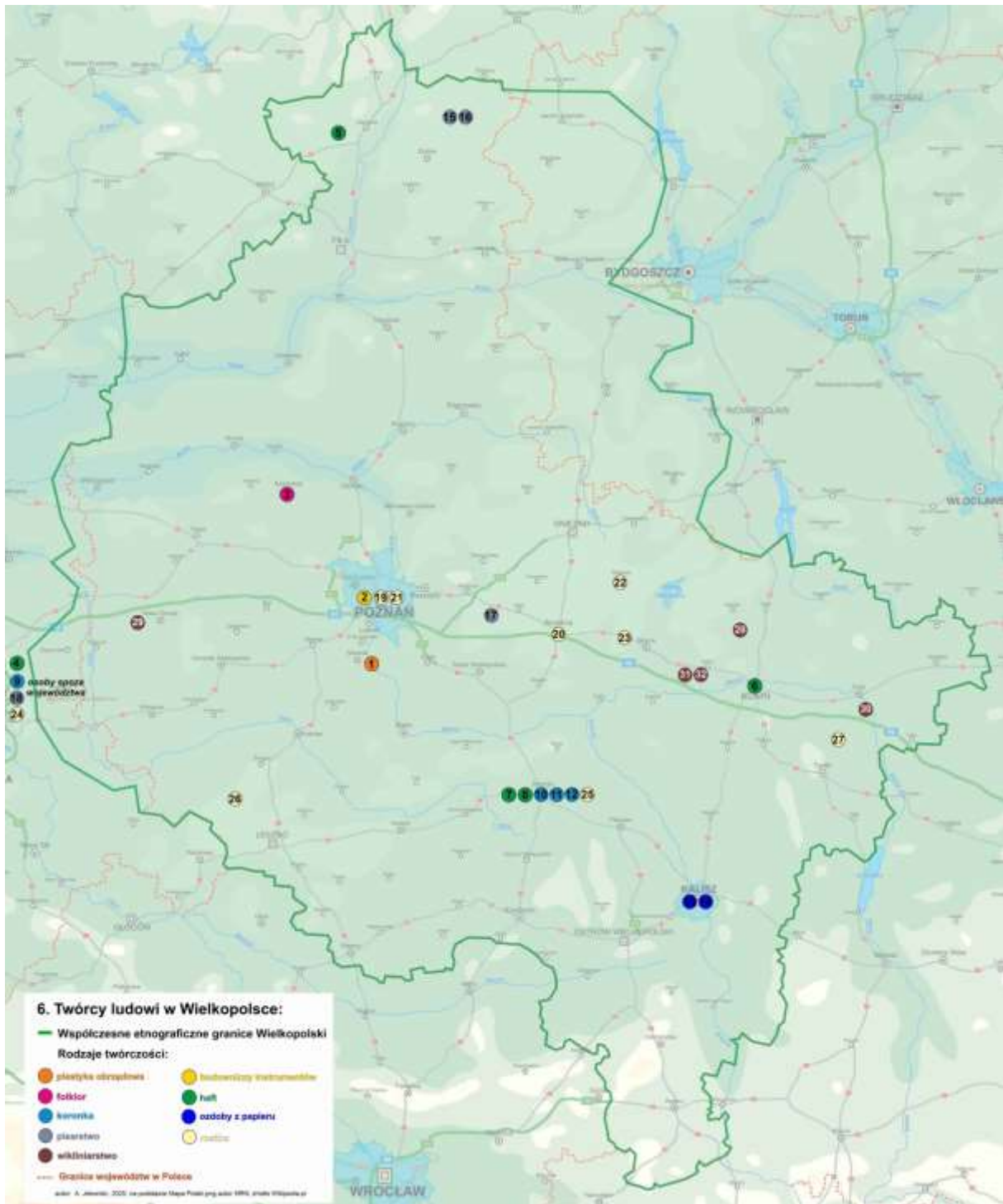
[Twórca ludowy](#)

Aktualni Członkinie i członkowie Wielkopolskiego Oddziału STL

1.	Jadwiga Anioła	plastyka obrzędowa	Rogalinek, pow. poznański
2.	Andrzej Mendlewski	budowniczy instrumentów	Poznań
3.	Marian Orlik	folklor	Szamotuły
4.	Regina Buganik	haft	Stanów, pow. żagański, woj. lubuskie
5.	Bożena Radzikowska	haft	Budy, pow. złotowski
6.	Marianna Dobrowolska	haft (snutka)	Konin
7.	Genowefa Dopierała	haft (snutka)	Jarocin
8.	Barbara Michalak	haft (snutka)	Jarocin
9.	Anna Barzyk	koronka (frywolitka)	Wilkowo, pow. świebodziński
10.	Ewa Kasprzak	koronka (frywolitka)	Jarocin
11.	Aleksandra Klimek	koronka (frywolitka)	Jarocin
12.	Eugenia Wiczorek	koronka (frywolitka)	Jarocin
13.	Jolanta Majorowicz	ozdoby z papieru	Kalisz
14.	Honorata Majorowicz-Dahlke	ozdoby z papieru	Kalisz
15.	Bronisław Suchy	pisarstwo / poezja	Stara Wiśniewka, pow. złotowski
16.	Maria Suchy	pisarstwo / poezja	Stara Wiśniewka, pow. złotowski
17.	Józef Chojnacki	pisarstwo / poezja	Gułtowy, pow. poznański
18.	Józefa Pawłowska	pisarstwo / poezja	Gorzów Wlkp.
19.	Maciej Ćwierzyk	rzeźba	Poznań
20.	Michał Dutkiewicz	rzeźba	Września
21.	Danuta Kasprzak	rzeźba	Poznań
22.	Roman Łuczak	rzeźba	Witkowo, pow. gnieźnieński
23.	Elżbieta Matkowska	rzeźba	Strzałkowo, pow. słupecki
24.	Ludwik Oleksy	rzeźba	Zielona Góra
25.	Bogdan Osuch	rzeźba	Jarocin

26.	Jerzy Sowijak	rzeźba	Bukówiec Górny, pow. leszczyński
27.	Piotr Staszak	rzeźba	Brudzew, pow. turecki
28.	Michał Borkowski	wikliniarstwo	Kazimierz Biskupi, pow. koniński
29.	Rafał Górczyński	wikliniarstwo	Przyłęk, pow. nowotomyski
30.	Janusz Wiśniewski	wikliniarstwo	Dobrow nad Wartą, pow. kolski
31.	Grzegorz Papiński	wikliniarstwo	Chrusty, pow. koniński
32.	Ewa Świątkowska- Papińska	wikliniarstwo	Chrusty, pow. koniński

*numer na mapie odpowiada numerowi z tabeli

7. SIWKI W WIELKOPOLSCE (ZWYCZAJ KOŁĘDOWANIA W PONIEDZIAŁEK WIELKANOCNY)

Siwki, czyli kolędnicze pochody w drugi dzień świąt wielkanocnych, występują w zachodniej Wielkopolsce. Obszar ten wrysowuje się w topograficzny trójkąt wytyczony przez Międzychód na północy, Wolsztyn na południu i Poznań na wschodzie. Współcześnie zwyczaj ten praktykuje się w 32 miejscowościach. W drugiej połowie XX wieku takich miejsc było ponad 90, co wiemy dzięki badaniom przeprowadzonym w 2018 roku.

Pochody *siwków* sięgają zapewne korzeniami do zachodniosłowiańskich obrzędów związanych z kultem konia, a mających na celu zapewnienie urodzaju i dostatku. Podobne zwyczaje znane są z terenu Dolnych Łużyc, gdzie jeźdźcy na siwych koniach (*Schimmelreiter*) pojawiają się w pochodach zapustnych, ponadto z Pomorza, Warmii i Mazur, gdzie orszaki z *szemlem* (siwkim) chodzą w wigilię Bożego Narodzenia. Liczne podobieństwa tych zwyczajów to sama nazwa, a także skład orszaku i fakt występowania dawniej żywych koni, który nie miał miejsca w innych pochodach. Mocno zbliżony jest też w różnych miejscowościach sposób przebrania osoby grającej rolę *siwka*. Zazwyczaj na wysokości bioder, z przodu i z tyłu przyczepiano jej dwa sita, na które narzucano białą płachtę. Do przedniego sita doczepiano głowę konia (uszytą z tkaniny i wypchaną lub wyciętą z drewna czy tektury), a do tylnego ogon z pakuł lub końskiego włosia.

Siwek w przebraniu i z batem oraz lejcamy w rękach szedł na czele pochodu m. in. w Obrze, Chorzeminie czy Kębłowie koło Wolsztyna oraz w Łąkiem Starym koło Rakoniewic. Pozostałe osoby orszaku to baba, dziad, niedźwiedź, czapla-gapa i trzech (do pięciu) kominiarzy. Dawniej w pochodzie szła też kapela, obecnie najczęściej akordeonista. Przebierańcy obchodzą po kolei wszystkie zagrody, baba tańczy z dziadem, kominiarze smarują mieszkańców sadzą lub pastą do butów (zwłaszcza dziewczęta) i zbierają dary - kiedyś były to głównie jajka, teraz datki pieniężne.

Według *Atlasu niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej* (2015) w powiecie szamotulskim *siwki* przestały chodzić kilka, a w niektórych miejscach nawet kilkanaście lat przed zbieraniem do niego materiałów (2012-14). Były one popularne w gminach Duszniki (Brzoza, Wilkowo, Wilczyna) i Szamotuły (Baborówko). W tomie *Powiat międzychodzki Atlasu* przytoczony jest opis pochodu *siwków leniwków*, który pojawiał się w Kwilczu jeszcze około 2015 roku. W powiecie nowotomyskim *siwki* chodziły w gminach Kuślin (Chraplewo, Michorzewko, Michorzewo) i Opalenica.

Współcześnie chyba najbardziej znane są pochody *siwków* w Chobienicach (gm. Siedlec, pow. wolsztyński) oraz Chorzeminie (gm. Wolsztyn). Według mieszkańców Chorzemina zwyczaj został zapożyczony od osadników niemieckich lub podpatrzony u Niemców podczas wyjazdów „na saksy”. Prawdopodobnie był tu znany od początku XX w. Początkowo orszak organizowało Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (okres międzywojenny i w latach 1945-50), później Ochotnicza Straż Pożarna, Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy „Orkan” Chorzemin (1990-2006), a ostatnimi laty sołtys wsi.

W Chorzeminie (a także w Kębłowie) chodzą dwa pochody: w Niedzielę Wielkanocną *małe siwki*, czyli chłopcy w wieku 5-14 lat, a w poniedziałek wielkanocny *duże siwki*, czyli dorośli. Przygotowania do właściwego pochodu zaczynają się kilka tygodni przed świętami, gdy sołtys ogłasza „zapisy na *siwka*”. Powstaje wtedy lista chętnych do uczestniczenia w pochodzie i wyznacza się role. Najważniejszy jest *siwek* idący na czele pochodu, ale *siwków* może być też dwóch lub kilku, a nawet dwunastu jak w 2018 r. Drugą ważną postacią jest niedźwiedź, zwany też *rajmaksem*. Do lat 70. XX w. miał on strój ze słomy, a później zaczął nosić kozuch wywrócony na wierzch włosem (obecnie sztuczny), tekturową maskę w kształcie tuby oklejonej futerkiem, wojskowe buty. W rękę trzyma ciężki kij, w pasie jest obwiązany łańcuchem, na którym prowadzi go strażnik zwany Morycem. Strażnik ma mundur wojskowy, hełm strażacki i maskę na twarzy. Pilnuje on niedźwiedzia, karci batem, gdy zbyt szybko dokazuje, a czasem pogania. Kolejne postaci w pochodzie to:

- kominiarz ubrany na czarno, z kominiarką na twarzy, *murzący* (czerniący) smarowidłem z sadzy, oleju i kremu;
- listonosz (*listowy*) sprzedający stare pocztówki, gazety i zbierający w ten sposób środki na opłacenie wspólnej zabawy;
- baba i dziad tańczący ze sobą oraz widzami i zbierający datki pieniężne, alkohol, czasem jedzenie.

Dawniej w pochodzie szli też cygan z cyganką, Żyd, a od około 20-30 lat pojawiają się postaci zwane *kolorami*, *kolorowymi*, np. postaci z kreskówek Disneya i *Gwiezdnych wojen*, Batman, smurfy, czarownica. W Chorzeminie przebierańcom towarzyszy kapela grająca utwory biesiadne. W 2018 roku liczyła ona 7 osób (2 tuby, 2 trąbki, akordeon, katarynka, bęben). Pochód przechodzi główną drogą przecinającą miejscowość, przemieszczając się wzdłuż gęstego szpaleru widzów i samochodów zjeżdżających się nie tylko z okolicy, ale i z dalszych regionów kraju, a nawet zagranicy. Od czasu do czasu *kolorowi* spontanicznie wbiegają na podwórza, ale nie odwiedzają już wszystkich gospodarstw. Przejście korowodu

trwa około dwóch godzin. Kończy się ono na placu na osiedlu bloków. Przebierańcy i widzowie tańczą, rozmawiają, po czym kapela przestaje grać i wszyscy się rozchodzą.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Błaszczyk St.

1992a 620. *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc a) postacie uczestników*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. VII *Kultura społeczna - folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*, cz. 2 *Wykazy i komentarze do map 576-655*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 109-114.

1992b 621. *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc b) nazwy pochodów*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. VII *Kultura społeczna - folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*, cz. 2 *Wykazy i komentarze do map 576-655*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 114.

Brencz A.

2003 *Etnograficzny opis Pałuk*, „*Studia i Materiały do dziejów Pałuk*”, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, s.107-143.

2005 854. *Siwki – zwyczajowe pochody przebierańców na Wielkanoc*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, 2005, Z. Sobierajski (red.), t. XI *Tematy różne*, cz. 2 *Wykazy i komentarze do map 835-889*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 91-95.

2006 *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Czerniejewska I.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat międzychodzki*, t. 4, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Dydowiczowa J.

1967 *Zwyczaj i obrzędy doroczne*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.). t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 11-88.

Geelhaar S.

2018 *Od Schimmla do Siwka. Figura siwego konia w folklorze i obrzędowości krajów niemieckojęzycznych*, w: A. Jełowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Elas M., Moraczewska M., Robotycki A., Sielicka-Baryłka K. (red.) – praca zbiorowa

2015 *Rok obrzędowy z Wikipedią #Etno Wiki*, Warszawa: Państwowe Muzeum Etnograficzne.

Jelowicki A.

2018 *Wielkopolskie siwki*, w: A. Jelowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Nowicka M.

2009 *Siwki – zwyczajowe pochody z koniem. Deskrypcja i stan zachowania zwyczaju*, praca magisterska napisana w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM w Poznaniu pod kierunkiem prof. dr hab. A. Brencza.

Palacz T.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat szamotulski*, t. 7, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Sawicka M.

2018 *Muradyny, żandary, siwki na tle wielkanocnych grup kolędniczych w Polsce*, w: A. Jelowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Stanisz A.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat nowotomyski*, t. 5, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

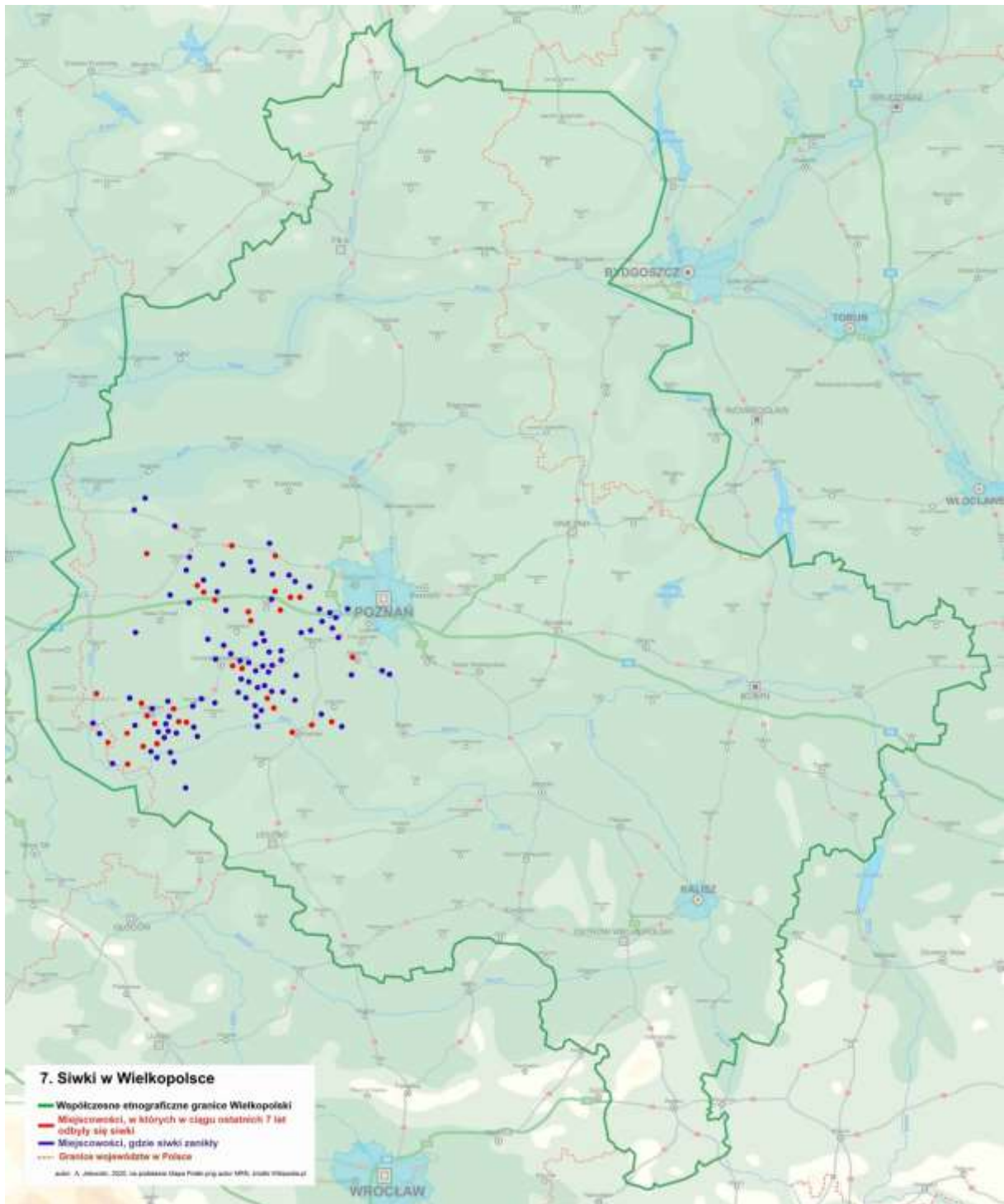
Szyfer A.

1976 *Ludowe zwyczaje, obrzędy, wierzenia i wiedza*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Mazurów i Warmiaków*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich–Wydawnictwo PAN.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

Siwki wielkanocne, Wikipedia: https://pl.wikipedia.org/wiki/Siwki_wielkanocne

Siwki – ok. 30 relacji w serwisie YouTube

8. MURADYNY I ŻANDARY W WIELKOPOLSCE (ZWYCZAJ KOŁĘDOWANIA W PONIEDZIAŁEK WIELKANOCNY)

Muradyny i *żandary* są lokalną formą szeroko rozpowszechnionego zwyczaju wodzenia niedźwiedzia.

Niedźwiedź wśród ludów Północy uchodził za przodka ludzi, a z powodu zapadania w sen zimowy i budzenia się z niego był w wielu kulturach uważany za pośrednika między niebem a ziemią. Respekt wzbudzała siła zwierzęcia. Przypisywano mu mądrość, gdyż leczył się jedząc odpowiednie zioła. Zwierzę to w korowodach przebierańców można wiązać z popularną w dawnych wiekach rozrywką polegającą na wodzeniu żywego niedźwiedzia. Niedźwiedznicy byli chętnie przyjmowani, gdyż wierzono, że oprowadzenie niedźwiedzia po domu i zagrodzie przepędza złe duchy, zapewnia dobrobyt w domu, a dziewczętom pomaga w zamążpójściu. Z tych samych powodów życzliwie przyjmowano chodzących z *niedźwiedziami* przebierańców.

W Wielkopolsce niedźwiedziowi towarzyszyły w pochodach dyngusowych (w wielkanocny poniedziałek) dziad, baba, koń, diabeł, czasem też czapla lub bocian. Później dołączyły takie postaci jak policjant, kominiarz, smolarz, symbolizujące osoby niecodzienne w życiu wsi, wnoszące w jej życie nowość i sensację. O ile przebrania pozostałych postaci są wyrazem własnej, zmieniającej się inwencji uczestników pochodu, to strój niedźwiedzia był przez wiele lat niezmiennie wykonywany z grochowin mających symbolizować bezpłodność i bezżeństwo, a gdy zaczęło ich brakować - ze słomy. Niedźwiedzia oplatano całkowicie słomianymi powrośłami, jego głowę i twarz motano słomą związaną u góry w czub, a z tyłu przyprawiano ogon z sitowia. Zachowanie uczestników współczesnych pochodów niewiele zmieniło się od lat 70. XIX w., gdy Kolberg publikował swe prace poświęcone Wielkopolsce. Znikły tylko nieodzowne kiedyś pieśni nawiązujące do Wielkanocy i obiecujące gospodarzom pomyślność w zamian za dary dla kołędników. Po obejściu całej wsi często palono strój niedźwiedzia lub go „topiono”, a następnie młodzi zbierali się na ucztę i tańce w jednym z domów lub karczmie.

Pochody niedźwiedzi pojawiają się nadal w poniedziałek wielkanocny na terenie powiatów gnieźnieńskiego, obornickiego, poznańskiego, czarnkowsko-trzcianeckiego. Najbardziej znane z nich są *muradyny* w Walkowicach (gm. Czarnków) i *żandary* w poznańskiej dzielnicy Ławica.

Nazwa walkowickich *muradynów* pochodzi od „murzyć”, czyli czernić, brudzić (to z kolei od niemieckiego „Mohr” – Maur, murzyn). Zwyczaj ten jest praktykowany we wsi co najmniej od czasów powstania wielkopolskiego. Miały go zaszcześcić stacjonujące tu oddziały powstańcze ze Środy Wielkopolskiej. W korowodzie idą wyłącznie młodzi mężczyźni. Grupę tworzą:

- dwa miśki w strojach z długich, skręconych słomianych powróseł i w słomianych lub trzciniowych spiczastych czapkach - kiedyś tańczyły na podwórzach gospodarstw, obecnie zostają na ulicy;
- baba z wymalowanymi ustami, wypchanymi piersiami i w peruce – składa życzenia, „flirtuje” i tańczy z mężczyznami;
- chłop z namalowanymi wąsami (czasem też brodą), w gumofilcach z wystającą z nich słomą, niosący kosz na dary – składa życzenia, zbiera prezenty i datki;
- przewodnik miśków w stroju podobnym do chłopca, prowadzący niedźwiedzie na łańcuchu i opiekujący się nimi (poprawia stroje, podaje wodę);
- siwek w białym stroju, z drewnianym łbem końskim przymocowanym paskiem do tułowia, z batem w ręku, którym uderza widzów po nogach „na szczęście”;
- grajek, również podobny do chłopca, grający na akordeonie;
- *muradyni* w zwykłych, codziennych ubraniach, z twarzami i rękami umorusanymi sadzą, którą „murzą” twarze widzów, a także bramy, ściany, samochody.

Przebierańcy przedpołudniem zaczynają odwiedziny mieszkańców – początkowo objeżdżają w przyczepie rozproszone gospodarstwa, a potem poruszają się pieszo w zwartej zabudowie. Składają życzenia i „murzą” otrzymując w zamian pieniądze, jajka, alkohol, czasem poczęstunek. Po drodze śpiewają, pozuja do fotografii. Po odwiedzeniu wszystkich domów rozpalają ognisko na pustym polu, w którym palą słomiane stroje miśków. Na koniec dzielą się zebranych pieniędzmi i darami, czasem organizują zabawę lub jadą na dyskotekę.

Kolejną z wersji pochodów z niedźwiedziem są *żandary* (*ziandary*) znane z terenu Ławicy - dawnej wsi, a obecnie dzielnicy Poznania. Nazwa zwyczaju to gwarowe określenie żandarma, a związana jest zapewne z tym, że wieś Ławica otoczona była poligonami podległymi pruskiej jurysdykcji wojskowej, co mogło się wiązać z jakimiś dramatycznymi wydarzeniami. Na uwagę zasługuje fakt, że pochody *żandarów* nawet obecnie nie przekraczają granic dawnej wsi zamieszkałej w większości przez tutejsze stare rodziny (czasem o nawet trzystuletniej tradycji), omijając nowe rejony dzielnicy. Korowód

przebierańców w papierowo-gipsowych maskach rusza w obchód dawnej wsi w Poniedziałek Wielkanocny po porannej mszy. Jego główne postaci to *żandar* (żandarm) jadący na drewnianym koniku, niedźwiedź, dziad, baba, ksiądz z wiaderkiem i kropidłem, kominiarz, grajek. Przebierańcy chodząc od domu do domu składają życzenia gospodarzom, smarują sadzą dzieci i polewają dziewczęta wodą. W zamian dostają słodycze i drobne datki. Kulminacyjnym punktem zwyczaju jest wspinaczka baby i kominiarza na komin miejscowej piekarni. Baba pokazuje przy tym majtki z wizerunkiem diabła.

Zwyczaj ten w zbliżonej formie praktykuje się od czasów I wojny światowej. Jest to jeden z nielicznych zwyczajów wielkanocnych o korzeniach wiejskich, który przetrwał w dużych miastach w Polsce.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Bazielich B.

2003 *Niedźwiedzie tradycje*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 7 *Aktywność kulturalna i postawy twórcze społeczności lokalnych pogranicza*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 231-247.

Błaszczyk St.

1992a 620. *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc a) postacie uczestników*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. VII *Kultura społeczna - folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*, cz.2 *Wykazy i komentarze do map 576-655*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 109-114.

1992b 621. *Zwyczajowe pochody ludowe na Wielkanoc b) nazwy pochodów*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. VII *Kultura społeczna - folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*, cz.2 *Wykazy i komentarze do map 576-655*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 114.

Brencz A.

2003 *Etnograficzny opis Pałuk*, „Studia i Materiały do Dziejów Pałuk”, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, s.107-143.

2006 *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Brzezińska A. W.

2019 *Żandary z poznańskiej ławicy, czyli wiejska tradycja w mieście*, w: A. Jełowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Bzdęga J.

1992 *Biskupianie*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury.

Dydowiczowa J.

1967 *Zwyczaj i obrzędy doroczne*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.). t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 11-88.

Frankowski E.

1928 *Kalendarz obrzędowy ludu polskiego*, seria: *Biblioteka Regionalna, Tom II*, Warszawa: „Nasza Księgarnia.

Kalkowska A.

1999 *Muradyny – wielkopolskie tradycje wielkanocne. Między zmianą a trwaniem*, praca magisterska napisana w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM w Poznaniu pod kierunkiem prof. dr hab. A. Brencza.

Kolberg O.

1982a *Dziela wszystkie*, t. 10, *Wielkie Księstwo Poznańskie*, cz. I, reedycja fotooffsetowa, Wrocław-Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

1982b *Dziela wszystkie*, t. 10, *Wielkie Księstwo Poznańskie*, cz. II, reedycja fotooffsetowa, Wrocław-Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Kuligowski W.

2019 *Muradyny: widowisko, obrzęd, teatr*, w: A. Jełowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Machowska M.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat obornicki*, t. 6, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Paprot A.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat gnieźnieński*, t. 3, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Sawicka M.

2019 *Muradyny, żandary, siwki na tle wielkanocnych grup kolędniczych w Polsce*, w: A. Jełowicki (red.) *Muradyny, żandary, siwki: żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Smykowski M.

2014 *Święto muradynów jako wyraz ciągłości lokalnej tradycji dyngusowej*, „Przegląd Wielkopolski” nr 1, s. 31-39.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat czarnkowsko-trzcianecki*, t. 2, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

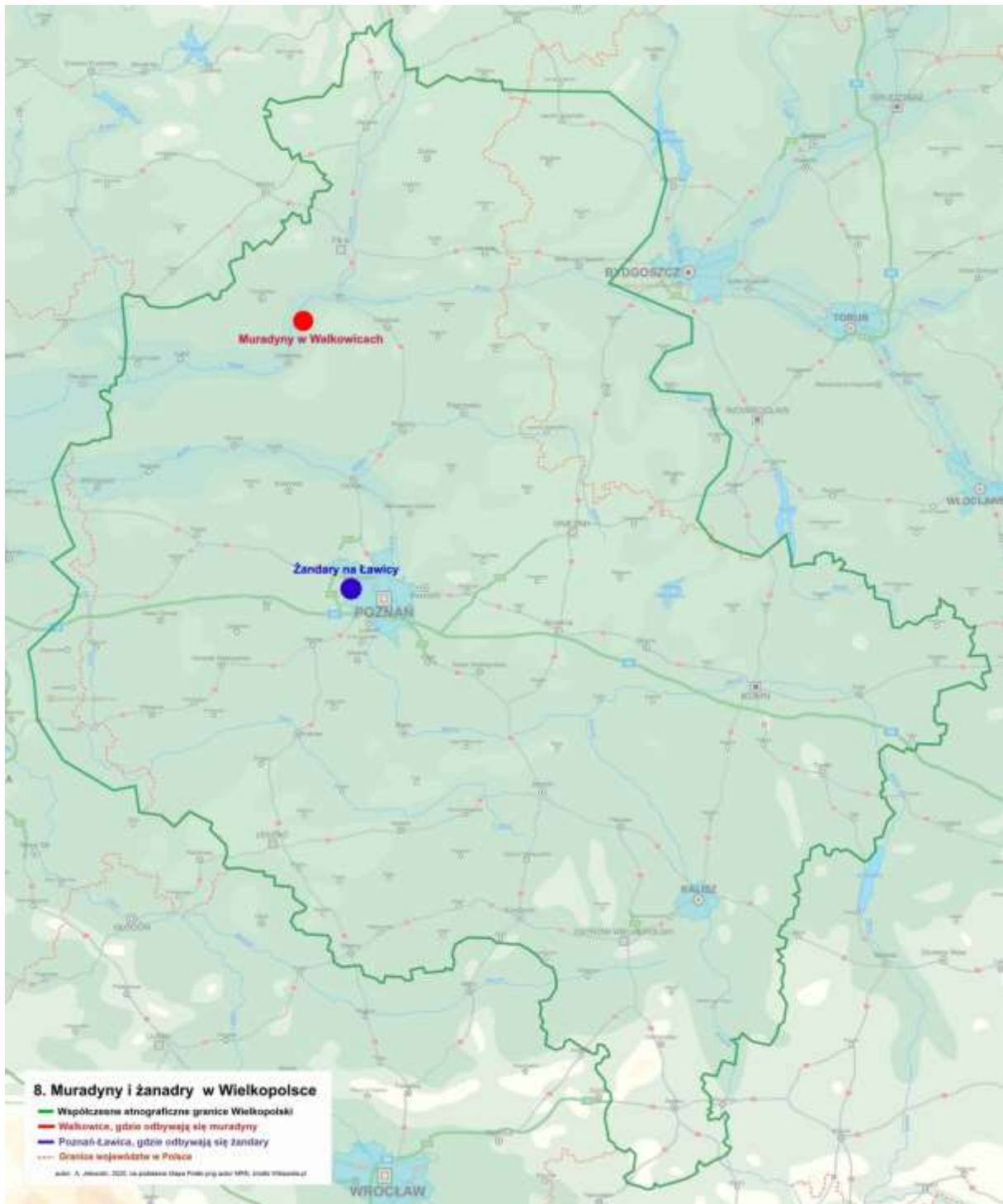
ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

<https://kulturaupodstaw.pl/muradyny-zandary-siwki-zwyczaj-nieznane-wielkanoc-w-wielkopolsce-arkadiusz-jelowicki/>

Strona www Walkowic: <http://www.walkowice.pl/>

Hasło „Żandary” na stronie Wikipedii: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Żandary>

Filmy w serwisie YouTube

9. CYMPER W WIELKOPOLSCE (ZWYCZAJ KOŁĘDOWANIA W OSTATKI)

Cypper to lokalna nazwa obchodów kończących okres karnawału pojawiająca się w niektórych miejscowościach powiatu nowotomyskiego, skupionych wokół Zbąszynia. Są to: Łomnica, Nądnia, Nowy Dwór, Przyprostynia i Stefanowice z gminy Zbąszyń oraz Dąbrówka Wielkopolska – leżąca już na terenie województwa lubuskiego, w gm. Zbąszynek (powiat świebodziński). Zwyczaj ten był wzmiankowany również w innych miejscowościach: Chrośnicy, Nowej Wsi, Nowej Wsi Zbąskiej, Perzynch, Stefanowie, Strzyżewie (gm. Zbąszyń) oraz Podmoklach Małych i Wielkich (gm. Babimost, powiat zielonogórski). Nazwa *cylinder* zaczęła dominować od lat 90. XX w., wcześniej wśród mieszkańców bardziej popularne było określenie *mięsopesty*.

Cypper, czyli zapustny (karnawałowy) pochód kołędniczy urządzało kiedyś w ostatnie trzy dni karnawału (tzw. *ostatki*) – od niedzieli do wtorku poprzedzającego środę popielcową. W ostatnich latach ogranicza się on do niedzieli przed Popielcem. Przez miejscowości przechodzi wówczas orszak przebierańców złożony z mężczyzn, kobiet i dzieci. Pojawiają się w nim m. in.: para młoda, ksiądz, diabeł, strażak, cyganka, zakonnica, a ostatnimi laty także postaci z bajek czy popkultury. Jednak najważniejszymi postaciami są niedźwiedź w słomianym stroju, jego przewodnik z kijem i dzwonkiem, jeden lub kilku *lofrów* w białych strojach, z twarzami ukrytymi pod maską lub makijażem oraz z batami do smagania dziewcząt i innych widzów. Nieodzowni byli też dziad z babą zbierający dary, których zastępuje niekiedy młoda para. W tym przypadku zdarza się, że rolę męską odgrywa kobieta, a żeńską mężczyzna. Stałe miejsce w orszaku ma też koń przypominający lajkonika, nakryty białą płachtą, w spiczastej czapce jak u *lofra* i z batem. Skład korowodu dopełniają kominiarz *murzący* (czerniący) sadzą i bijący miotełką oraz policjant jako przedstawiciel świata zewnętrznego, który ma za zadanie rozśmieszać widzów i wymuszać na nich datki pieniężne. Przebierańcom towarzyszy tradycyjna kapela, która w 2019 r. w Łomnicy składała się z koźla, klarnetu i skrzypiec. Uczestnicy kolorowego i hałaśliwego orszaku wchodzi na podwórka, tańczą z domownikami, smarują ich sadzą i szminkami, a gospodarze częstują ich słodyczami, starszych wódką i zakąską oraz obdarowują niewielkimi datkami pieniężnymi.

Dla zachowania tej tradycji duże znaczenie mają spotkania *cyprowników* w Zbąszyniu organizowane od 2014 roku przez Zbąszyńskie Centrum Kultury. Odbývają się one w ostatnią niedzielę karnawału, a uczestniczą w nich grupy przebierańców z okolicznych wsi, zjeżdżające do miasta w godzinach przedpołudniowych. Po prezentacji na rynku

cympronicy wracają do siebie na tradycyjny obchód wsi.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Brencz A.

2006 *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Dydowiczowa J.

1967 *Zwyczaje i obrzędy doroczne*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.), t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 11-88.

Jełowicki A.

2019 *Cymper (mięso-pusty) w Łomnicy i okolicznych miejscowościach*, w: A. Jełowicki (red.), *Podkoziółek, bery, cymper. Żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Sawicka M.

2019 *Podkoziółek, bery, cymper na tle zapustnych grup kolędniczych w północnej i zachodniej Polsce*, w: A. Jełowicki (red.), *Podkoziółek, bery, cymper. Żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Stanisz A.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat nowotomyski*, t. 5, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA:

Relacje fotograficzne na stronach www prasy lokalnej, m. in.:

zbaszyn.nasze_miasto.pl

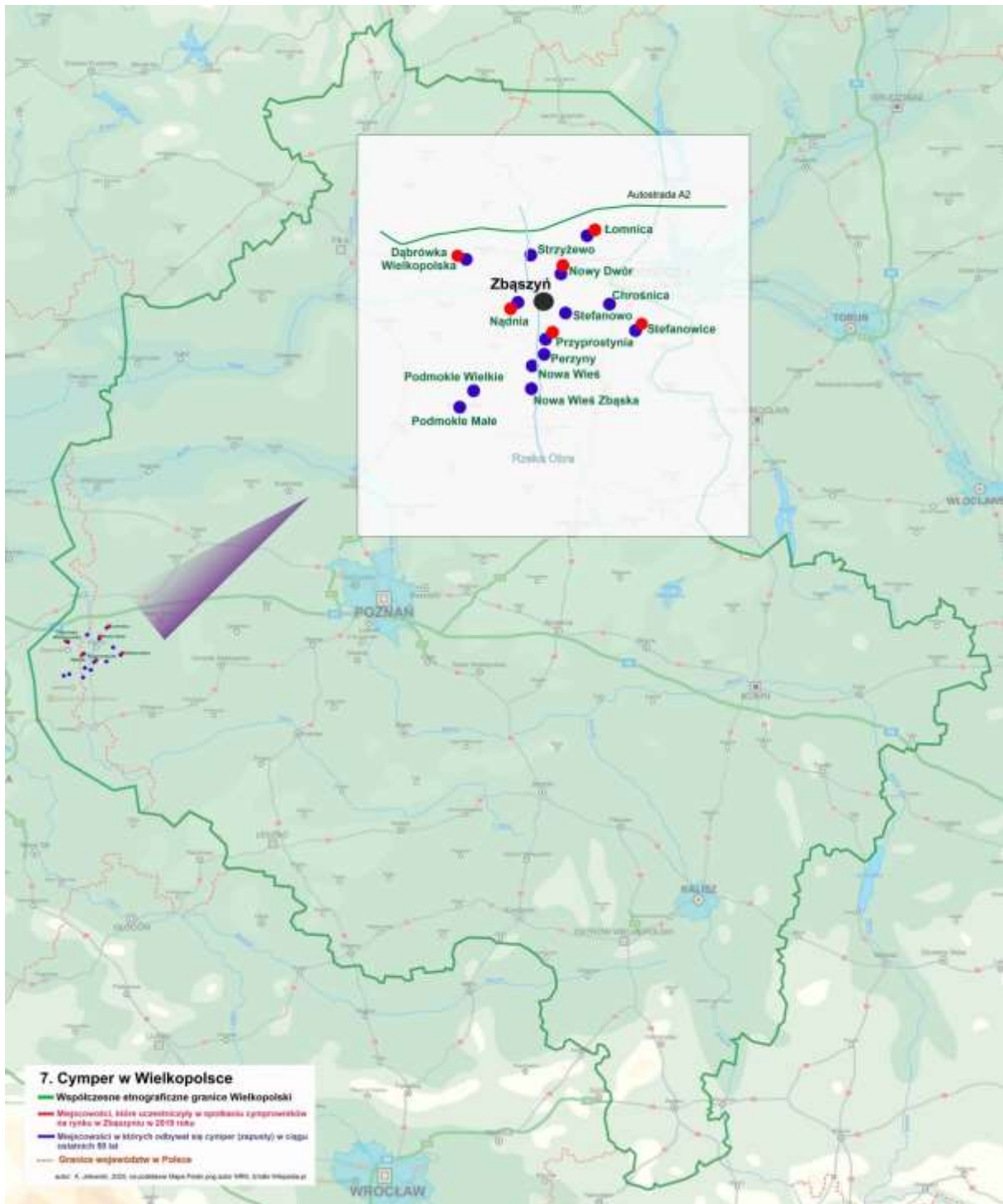
<https://gazetalubuska.pl/diably-murzyni-i-grajkowie-na-ulicach-zbaszynia-zdjecia/ga/9377712/zd/16961128>

oraz Gminy Zbąszyń:

http://serwis.zbaszyn.pl/PL/0/2140/Cymper__A_co_to_takiego/#

Filmy o cymprze

<http://www.youtube.com>

10. PODKOZIOŁEK I BERY W WIELKOPOLSCE (ZWYCZAJ KOŁĘDOWANIA W OSTATKI)

Podkoziółek to obecnie tradycyjna nazwa zabawy ostatkowej lub ostatniego dnia karnawału stosowana powszechnie w zachodniej Wielkopolsce i na Kujawach. Wywodzi się ona z obrzędów ostatkowych, którym najwięcej uwagi poświęciła B. Stelmachowska w pracy *Podkoziółek w obrzędowości zapustnej Polski Zachodniej* (1933). Do tego dzieła odnosiła się J. Dydowiczowa pisząca o obrzędowości dorocznej w *Kulturze ludowej Wielkopolski* (1967). Obie autorki podkreślały archaiczny rodowód tych obrzędów i brak w nich naleciałości kościelnych. Ich termin przypadał na czas przejścia od zimy do wiosny, dlatego też miały za zadanie odegnąć zimę i śmierć, a pobudzić do życia wiosnę i przyrodę (stąd towarzyszący im hałas i elementy magii płodności), zapewnić dobre plony. W obrzędach tego okresu ważną rolę odgrywały kobiety jako istoty obdarzone mocą dawania życia. Badaczki rozróżniały trzy grupy zwyczajów przypadających na ten czas:

- 1) pochody przebierańców,
- 2) obrzędowy taniec przed podkoziółkiem, który dał nazwę m. in. zabawie ostatkowej,
- 3) zabawa męzatek połączona z wywożeniem *młodożeńcowej* (ponieważ ten zwyczaj zanikł jako pierwszy stosunkowo dawno i nie jest już nigdzie praktykowany, pomijamy go w niniejszym tekście).

W latach 60. XX wieku tradycja pochodów przebierańców w ostatnich dniach zapustów była nadal żywa w wielu miejscowościach Wielkopolski. Główną funkcją orszaku przebierańców była już wtedy tylko rozrywka, dlatego organizację obrzędu przejmowały dzieci i młodzież. Pierwotnie po zakończeniu obchodu przebierańców mieszkańcy wsi zbierali się na ogólnej zabawie w karczmie lub w jednym z domów. Wszyscy bawili się do godziny 22 lub 23, a następnie chłopcy tarasowali drzwi stołem, stawiali przed grajkami beczkę, a na niej figurkę podkoziółka. Było to realistyczne bądź symboliczne wyobrażenie postaci męskiej lub kozła uznawanego powszechnie za symbol płodności. Chłopcy po kolei wywoływali swoje dziewczyny na środek, podprowadzali je przed figurkę i śpiewali przyspiewkę, w której domagali się złożenia datku. Gdy wywołana dziewczyna rzuciła drobną sumę pod figurkę, wszyscy zaczęli tańczyć, po czym kolejny chłopak wyciągał swą wybrankę na środek. Zabawa trwała do północy, a czasem nawet do rana.

Wiele uwagi poświęcił tym zwyczajom A. Brencz w artykule *Wielkopolskie zapusty. Współczesne próby poszukiwania wyznaczników regionalnej tożsamości* oraz w książce *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*. Zwracał w nich uwagę, że okres zapustów przypada na czas przejścia między cyklem obrzędów związanych z przesileniem zimowym a obrzędami okresu wiosennego. To przekraczanie granic sprawiało, że pojawiały się nowe zachowania wolne od obowiązujących zwykle norm i nastawał świat „na opak”.

W Wielkopolsce północnej i północno-wschodniej, podobnie jak na Kujawach, wśród przebierańców szedł niedźwiedź, ale główną postacią była *koza*, z którą odgrywano scenki, np. sprzedawano ją gospodarzom lub leczono, gdy się przewracała. S. Błaszczyk w komentarzu do mapy 611 *Nazwy przebierańców z okresu od Trzech Króli do Popielca* zamieszczonym w *Atlasie języka i kultury ludowej Wielkopolski* podaje, że słowami *koziółki*, *podkoziółki*, *koza* określano zwyczaj chodzenia przebierańców na wschód od Gniezna – od Żnina na północy, przez Radziejów, po Wrześnię na południu. Termin *koziół* znany był natomiast w Dąbrowce Wielkopolskiej koło Zbąszynia. A. Brencz uściśla, że pochody te znane są też na Pałukach na linii od Wągrowca, Szamocina, Wyrzyska. Zwyczaj ten dość szybko ulegał redukcji, o czym świadczy zmiana nazwy z *chodzenia z kozą* na *podkoziółek*, który pierwotnie był nazwą jedynie zabawy obrzędowej kończącej zapusty.

Pochody przebierańców chodzących w ostatki zostały też opisane przy okazji zbierania materiałów do *Atlasu niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej*. W powiecie gnieźnieńskim zwyczaj ten nosił nazwę *podkoziółek* i był popularny do lat 60. XX wieku, a do dziś przetrwał w Strzyżewie Kościelnym, Popowie-Ignacewie oraz Jarząbkowie. *Podkoziółek* w tej ostatniej miejscowości jest najbardziej znany w regionie, a nawet poza jego granicami, w czym duża zasługa miejscowych społeczników, władz lokalnych i instytucji (np. szkoły). Według mieszkańców zwyczaj ten zapoczątkowali we wsi pod koniec XIX w. osadnicy ze Śląska. Do dzisiaj liczny orszak przebierańców odwiedza w ciągu dnia domy, sklepy, szkołę, urzędy i plebanie, a po przejściu przez Jarząbkowo zahacza też o sąsiednie miejscowości zapraszając wszystkich na wspólną zabawę trwającą do północy. Wśród przebierańców najważniejsze postaci to niedźwiedź w słomianym stroju, spalany na zakończenie zabawy; „koniki” lub „krakowiacy” w czapkach z ogonami z kolorowej krepy, w białych strojach i pelerynach, dosiadający wierzchowców wykonanych z metalowego stelażu z doczepioną głową konia wyciętą z tektury lub sklejk; kominiarz

ubrany na czarno, z umorusaną twarzą i dłońmi, który rozdaje bilety na zabawę i *murzy*; diabły także noszące się na czarno, z doczepionymi ogonami i rogami, dokazujące i wymachujące widłami; dziad i baba „w ciąży” zbierająca „na pieluszki” oraz lekarz, strażak, policjant, zakonnik. Towarzyszy im grajek z akordeonem, który animuje grupę, śpiewa i przygrywa do tańców. W pochodzie kolędników chodzą obecnie mężczyźni, którzy brali w nim udział w minionych latach oraz chłopcy chcący podtrzymać tradycję, co daje nadzieję na przetrwanie zwyczaju.

W powiecie międzychodzkiem najbardziej znanym zwyczajem ostatekowym są *bery* w Kamionnie. W przygotowywanie tego zwyczaju włączyły się miejscowe władze i organizacje. Stał się on formą promocji miejscowości i atrakcją turystyczną. Obchody ostateków są tu rozłożone na trzy dni. W sobotę przed Środą Popielcową w pochodzie przebierańców chodzą *małe bery* złożone z dzieci (10-14 lat), w poniedziałek *średnie bery* (15-20 lat), a we wtorek *duże bery* lub po prostu *bery*. Uczestnicy orszaku najpierw gromadzą się w jednym miejscu i przebierają, a następnie przed południem wyruszają traktorem z przyczepą do oddalonych gospodarstw, a potem przemieszczają się pieszo między domami w zwartej zabudowie. Najważniejszym punktem odwiedzin jest smarowanie sadzą „na szczęście” i bicie batami lub miotłami po nogach, które również ma zapewnić pomyślność. W podzięce kolędnicy otrzymują poczęstunek (dorośli często alkohol) oraz datki pieniężne „na podkociołek”, czyli wspólną zabawę. W połowie obchodu przygotowywany jest dla nich obiad w jednym z gospodarstw. Wśród przebierańców idą:

- bery/miśki, czyli niedźwiedzie w kostiumie z powróseł, z brązowymi maskami, u dorosłych niekiedy z metalowym dzwonkiem w kroku;
- poganiacz opiekujący się berami (pomaga wsiadać na przyczepę, podaje wodę);
- baba z chłopem, którzy tańczą ze sobą i chętnymi widzami;
- pisarek ze skarbonką, a u dużych berów również notesem, w którym zapisuje darczyńców; składa życzenia i zbiera pieniądze na zabawę, gdy towarzyszy dorosłym, lub do podziału między uczestników małych i średnich berów;
- kominiarze ubrani na czarno, w kapeluszach „cylindrach” i czarnych maskach z długimi czerwonymi nosami; czernią widzom twarze, czasem też bramy, ściany, okna lub samochody, biją boleśnie batami i miotłami, wdzierają się do domów;
- „zielonki” i „czerwonki” w zakrywających całe ciało, włącznie z twarzą, kostiumach zielonych i czerwonych, noszą skórzane baty; starsi zachowują się jak kominiarze, młodszy idą w korowodzie;

- grajek w berach małych i średnich często z bębmem (obecnie zdarza się muzyka z telefonu komórkowego), u dorosłych z akordeonem, ma wymalowane rumieńce, jaskrawą perukę i strój.

Starsi informatorzy pamiętali też, że do lat 70. XX w. w pochodzie był „konik” z końską głową na patyku lub jadący na żywym koniu, pojawiały się też diabeł, śmierć, cygan z cyganką.

Przejście dużych berów, najbardziej dynamiczne i rozbudowane, kończy wzajemne przewracanie się miśków na ziemię, turlanie się po jezdni. Czasem przyłączają się do tego kominiarze. Może to być nawiązanie do obrzędów z innych regionów kraju, np. Górnego Śląska, gdzie widowisko kończyło symboliczne zastrzelenie niedźwiedzia i picie jego krwi (czerwonego wina). Turlanie się po ziemi związane jest też z symbolicznym wzmacnianiem siły rozrodczej.

Zakończeniem obchodów ostatekowych jest wspomniana wspólna zabawa w Domu Kultury opłacona z datków zebranych przez dorosłe bery, która trwa do północy we wtorek przed Środą Popielcową.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Błaszczyk St.

1992 611. *Nazwy przebierańców z okresu Trzech Króli do Popielca*, w: *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, Z. Sobierajski (red.), t. VII *Kultura społeczna - folklor obrzędowy i muzyczno-taneczny*, cz. 2 *Wykazy i komentarze do map 576-655*, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, s. 90-94.

Brencz A.

2003 *Etnograficzny opis Pałuk*, „*Studia i Materiały do Dziejów Pałuk*”, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, s.107-143.

2005 *Wielkopolskie zapusty. Współczesne próby poszukiwania wyznaczników regionalnej tożsamości*, w: *Regiony, granice, rubieże. Tom w darze dla Profesora Mariana Pokropka*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, s. 71-94.

2006 *Wielkopolski rok obrzędowy. Tradycja i zmiana*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Brzezińska A. W.

2019 *Podkoziółek w Jarząbkowie, czyli społeczność lokalna w działaniu*, w:A. Jełowicki (red.), *Podkoziółek, bery, cymper. Żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa:

Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Czerniejewska I.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat międzychodzki*, t. 4, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Dydowiczowa J.

1967 *Zwyczaje i obrzędy doroczne*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, J. Burszta (red.). t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 11-88.

Frankowski E.

1928 *Kalendarz obrzędowy ludu polskiego*, seria: *Biblioteka Regionalna, Tom II*, Warszawa: „Nasza Księgarnia”.

Kuligowski W.

2019 *Bery w Kamionnie: trzy dni śmiechu i strachu*, w: A. Jełowicki (red.), *Podkoziółek, bery, cymper. Żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Paprot A.

2015 *Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat gnieźnieński*, t. 3, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

Sawicka M.

2019 *Podkoziółek, bery, cymper na tle zapustnych grup kolędniczych w północnej i zachodniej Polsce*, w: A. Jełowicki (red.), *Podkoziółek, bery, cymper. Żywa tradycja w Wielkopolsce*, Szreniawa: Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Stelmachowska B.

1933 *Podkoziółek w obrzędowości zapustnej Polski Zachodniej*, Poznań: G. Gebethner i Wolff.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

Bery w Kamionnie:

<http://miedzychod.naszemiasto.pl/artukul/kamionna-ber-y-pukaly-do-drzwi-i-murzyly-na-szczescie,1290529,artgal,t,id,tm.html> 22.02.2012 r. – relacja i 79 zdjęć;

<http://kultura.poznan.pl/mim/kultura/news/rozmowy,c,7/berowa-w-zylach-plynie-krew,127396.html> 27.12.2018 r., wywiad z Izabelą Kotlarską z Instytutu im. Oskara Kolberga, m. in. na temat jej badań nad berami z lat 2014-15

Podkoziółek w Jarząbkowie:

<https://www.youtube.com/watch?v=gejL6vWIam8>

12.02.2013 r. – film zamieszczony przez Radio Poznań;

<http://gniezno.naszemiasto.pl/artykul/zdjecia/uczniowie-szkoly-podstawowej-w-jarzabkowie-zorganizowali,1729835,galop,4533463,t,id,tm,zid.html> 12.02.2013 r.;

<http://gniezno.naszemiasto.pl/artykul/podkoziolok-w-jarzabkowie-kultywuja-tradycje-foto,3645630,artgal,t,id,tm.html> 09.02.2016 r. – 54 zdjęcia

https://tv.gniezno.pl/artykuly/czytaj/10122/zakonczenie_karnawalu_w_jarzabkowie.html

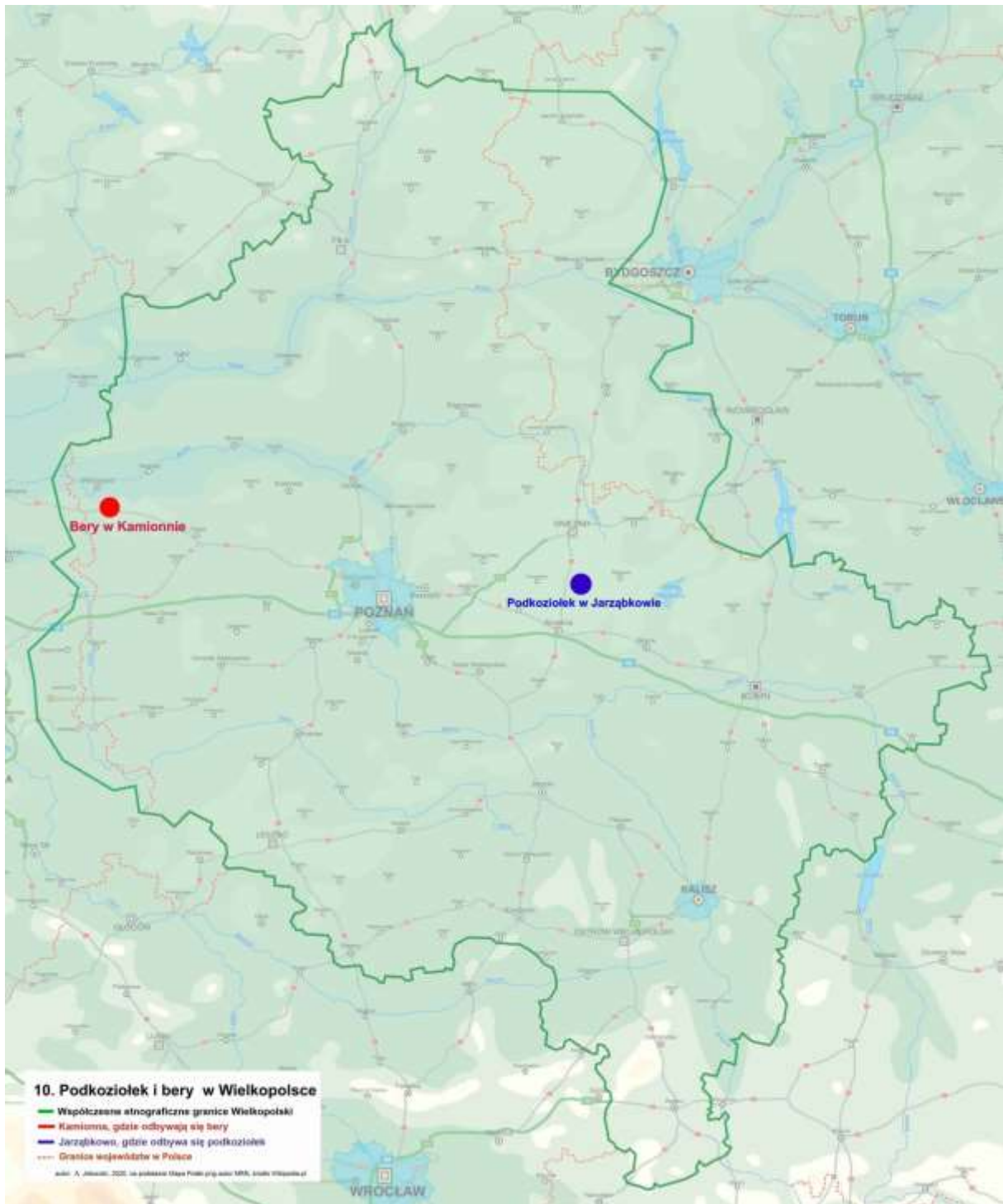
05.03.2019 r. - Telewizja Gniezno Agencja Telewizyjna Produkcja Reklamowa;

<http://gniezno.naszemiasto.pl/artykul/tradycja-nie-zaginie-podkoziolok-w-jarzabkowie-ma-sie,5021852,artgal,t,id,tm.html>

05.03.2019 r. – serwis Nasze Miasto (wydawnictwa Polska Press) 88 zdjęć;

<https://www.youtube.com/watch?v=0O2SK1kjYX8>

06.03.2019 r. – Podkoziółek 2019 w Jarząbkowie

11. WIELKOPOLSKIE GRUPY ETNOGRAFICZNE

Wielkopolska jest dużym regionem kulturowym o zróżnicowanym środowisku naturalnym, który przez stulecia podlegał skomplikowanym procesom historycznym i politycznym. Wszystko to miało wpływ na kształtowanie się podziałów administracyjnych, co z kolei wpływało na stosunki społeczne. W historii naszego regionu ważne były także akcje mające na celu sprowadzanie osadników z krajów europejskich oraz z regionów ościennych, dzięki czemu mieszały się tradycje kulturowe różnych grup lokalnych i regionalnych. O przynależności do konkretnej grupy regionalnej lub lokalnej decydują cechy fizyczne, przejawiające się w zróżnicowaniu poszczególnych elementów kultury (np. budownictwo, strój ludowy), elementy kultury niematerialnej (np. gwara, wyznanie) oraz poczucie przynależności do danej kultury, związane z tożsamością lokalną i regionalną.

Ważną rolę w procesie kształtowania się i podtrzymywania więzi regionalnej odgrywają większe ośrodki miejskie lub wiejskie, w których działają instytucje kultury i samorządu, podejmujące działania na rzecz upowszechniania i utrwalania lokalnych wzorów kultury. Są to m.in. muzea lub izby regionalne (gromadzące artefakty związane z lokalnymi tradycjami), ośrodki kultury (w których działają lokalne zespoły ludowe) oraz szkoły (prowadzące zajęcia z edukacji regionalnej).

Analizując dostępne źródła historyczne i wczytując się w historię naszego regionu można wyróżnić ok. 106 grup regionalnych lub nazw lokalnych stosowanych na określenie mieszkańców poszczególnych miejscowości lub mikroregionów. Współcześnie wiele z nich uległo zapomnieniu i istnieje jedynie na kartach materiałów historycznych. Warto jednak zwrócić szczególną uwagę na te grupy etnograficzne, których poszczególne elementy kultury są nadal żywe i odgrywają ważną rolę we współczesnej kulturze regionalnej Wielkopolski.

BABIMOJSZCZANIE zamieszkują zachodnią część Wielkopolski (Babimost, Stare i Nowe Kramsko, Podmokle Wielkie i Podmokle Małe, Wojnowo, Przyprostynia, Dąbrówka Wielkopolska), a tym co powodowało rozwój tradycyjnej kultury i imperatyw jej podtrzymywania była chęć manifestowania polskości na pograniczu polsko-niemieckim. Współcześnie bardzo dobrze rozwinięty jest amatorski ruch muzyczny, a członkowie zespołów i kapel występują w strojach ludowych. Ważnym zespołem jest założone przez nauczycielkę ze szkoły w Przyprostyni – Antoninę Woźną „[Wesele Przyprostyńskie](#)”, a także działalność licznych kapel dudziarskich.

BAMBRZY to potomkowie osadników sprowadzonych do Poznania na początku XVIII wieku z terenów Frankonii (obecnie stanowi ona część Bawarii). Byli to rolnicy i

ogrodnicy, którzy mieli pomóc zagospodarować zniszczone wojną północną i zarazą wsie okalające Poznań (Luboń, Czapury, Wiórek, Dębiec, Górczyn, Wilda, Jeżyce, Winiary, Bonin, Rataje, Żegrze). Przez ponad 300 lat swojej obecności w Poznaniu przyczyniali się do systematycznego rozwoju miasta i jego okolic, całkowicie się integrując z lokalną ludnością. Zachowali swoją tożsamość kulturową i pamięć o pochodzeniu, a współcześnie działają w ramach [Towarzystwa Bambrów Poznańskich](#).

BISKUPIANIE zamieszkują mikroregion obejmujący swym zasięgiem kilkanaście wsi (Sikorzyn, Bukownica, Stara Krobia, Domachowo, Rębowo, Sułkowice, Posadowo, Potarzyca, Grabianowo, Chumiętki, Wymysłowo, Żychlewo) położonych wokół miasta Krobia, na terenie powiatu gostyńskiego. Ziemie te należały do biskupów poznańskich i stąd wywodzi się nazwa mikroregionu oraz jego mieszkańców. Były to wsie bardzo bogate i dobrze zarządzane, na co wpływ miało stosunkowo szybkie zniesienie pańszczyzny. [Biskupizna](#) to region o jednej z najbardziej wyrazistych kultur tradycyjnych, której wyznacznikami są gwara, tradycja noszenia strojów ludowych oraz folklor muzyczny i taneczny.

BUKÓWIANIE, czyli mieszkańcy Bukówca Górnego, miejscowości położonej w gminie Włoszakowice, w powiecie leszczyńskim, posługujący się [gwarą bukowiecką](#). W latach 30. XX wieku powstał [Zespół Regionalny im. Anny Markiewicz](#), którego patronką była także założycielką izby regionalnej. W miejscowości działa także [Kapela dudziarska „Manugi”](#). Najbardziej charakterystycznym, nadal kultywowanym i żywym zwyczajem jest [lotanie z klokotami](#), które odbywa się w Wielki Piątek i Wielką Sobotę.

CHAZACY (HAZACY). Obszary chazackie położone są na pograniczu wielkopolsko-śląskim i swym zasięgiem obejmują kilkanaście wsi (Zielona Wieś, Wydawy, Stwolno, Łąka, Ugoda, Zawady, Chojno, Golejewko, Słupia Kapitulna, Sworowo, Szkaradowo, Kubeczki, Niedźwiadki, Podborowo) na terenie powiatu rawickiego. Na przełomie XVI i XVII wieku na gęsto zalesione tereny sprowadzono osadników ze Śląska, którzy mieli pomóc w zagospodarowaniu tego obszaru. Mieszkańcy Chazów posługują się do dzisiaj charakterystyczną gwarą, w której odnaleźć można elementy gwar śląskich. Kulturę tradycyjną regionu kultywuje m.in. [Zespół Regionalny „Wisieloki” z Szymanowa](#).

KRAJNIACY zamieszkują region graniczący z Kaszubami i Borami Tucholskimi, którego zasięg wyznaczają rzeki: Gwda od zachodu, Noteć od południa, Brda od wschodu i Dobrzyńka, Kamionka oraz Orla od północy. [Kultura krajniacka](#) podlegała licznym wpływom niemieckim i kaszubskim, co jest widoczne w zachowanej gwarze oraz lokalnym

wzornictwie, dla którego inspiracją były stroje ludowe. Ważnym ośrodkiem kulturalnym jest [Muzeum Krajny Złotowskiej](#) w Złotowie.

MAZURZY WIELEŃSCY to określenie mieszkańców kilkunastu wsi położonych pomiędzy Krzyżem i Wieluniem (Biała, Chelst, Drawsko, Kamiennik, Marylin, Mężyk, Miały, Nowe Kwiejce, Pęckowo, Piłka, Rosko, Wrzeszczyna, Rzecin, Bielawy, Klempicz). Według legendy w drugiej połowie XVIII wieku na te tereny sprowadzono osadników z północnego Mazowsza, by zagospodarowali oni tereny gęsto porośnięte puszcza. Nazwa pochodzi od charakterystycznego „mazurzenia”, czyli wymawianiu spółgłosek *sz, ż, cz, dż* jako *s, z, c, dz*, np.: lepsze – lepce, wieczór – wiecór.

PAŁUCZANIE zamieszkują region obejmujący swym zasięgiem wschodnią część powiatu chodzieskiego oraz powiaty wągrowiecki, żniński, kcyński. Naturalną granicą regionu od północy i wschodu jest Noteć, a od południa i częściowo od zachodu rzeka Wełna. Najważniejszymi ośrodkami kulturalnymi jest [Wągrowiec](#), Kcynia i [Żnin](#), w których działają muzea zajmujące się dokumentacją dziejów regionu. Na całym obszarze zachowała się tradycja noszenia stroju pałuckiego wraz z charakterystycznym haftem.

SZAMOTULANIE zamieszkują duży obszar, którego stolicą jest miasto Szamotuły. Najbardziej charakterystycznym wyróżnikiem tej grupy nadal pozostaje gwara oraz stroje ludowe, które urosły do rangi stroju najbardziej reprezentatywnego dla całej Wielkopolski. Tradycje te kultywuje od lat 30. XX wieku [Zespół Folklorystyczny „Szamotuły”](#), prezentujący w swoim repertuarze widowisko obrzędowe *Wesele szamotulskie*.

TOŚTOKI to nazwa stosowana na określenie mieszkańców terenów położonych w okolicy Nowego Miasta nad Wartą, w powiecie średzkim [Czeszewo, (pow. wrzesiński), Orzechowo, (pow. wrzesiński), Pięczkowo, Krzykosy, Witowo, Lubrze, Baba, Małoszki, Solec]. Były to tereny bagniste i gęsto zalesione, a nazwa grupy ma swoje źródło w charakterystycznym zawołaniu na konia (*taś-ta*). Lokalne tradycje kultywuje [Wielkopolski Zespół Pieśni i Tańca „Tośtoki”](#), który w swoim repertuarze posiada także widowiska obrzędowe prezentujące zwyczaje dożynkowe oraz weselne.

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Antyborzec E.

2015 *Monografie regionalne Oskara Kolberga. Założenia i realizacja*, Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga.

Brencz A.

- 1996 *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe.
- 2000 *Swoi na swoim. Ludność rodzima na przedwojennym pograniczu zachodniej Wielkopolski*, w: Z. Mazur (red.), *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem do spuścizny kulturowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, , *Ziemie Zachodnie – Studia i Materiały* nr 22, Poznań: Instytut Zachodni, s. 611-634

Błaszczak St.

- 1961 *Kultura ludowa ziemi kaliskiej w świetle badań terenowych*, w: A. Gieysztor (red.), *Osiemnaście wieków Kalisza. Studia i materiały do dziejów miasta Kalisza i regionu kaliskiego*, t. 2, s. 385-459.

Burszta J.

- 1970 *Obraz kultury ludowej regionu kaliskiego w dziełach Oskara Kolberga*, „*Rocznik Kaliski*”, t. 3, s. 9-52.

Burszta J. (red.)

- 1960 *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- 1964 *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- 1967 *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Gomolec L.

- 1964 *Wielkopolskie grupy regionalne i lokalne nazwy ludności wiejskiej*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 2, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 11-51.

Kolberg O.

- 1963 [*W. Ks. Poznańskie*](#), cz. I, *Dzieła wszystkie*, t. 9, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- 1963 [*W. Ks. Poznańskie*](#), cz. II, *Dzieła wszystkie*, t. 10, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- 1963 [*W. Ks. Poznańskie*](#), cz. III, *Dzieła wszystkie*, t. 11, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- 1963 [*W. Ks. Poznańskie*](#), cz. IV, *Dzieła wszystkie*, t. 12, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

- 1963 [W. Ks. Poznańskie](#), cz. V, *Dzieła wszystkie*, t. 13, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- 1964 [Kaliskie](#), cz. I, *Dzieła wszystkie*, t. 23, Wrocław-Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- 1967 [Kaliskie i Sieradzkie](#), *Dzieła wszystkie*, t. 46, Wrocław-Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- 1982 [W. Ks. Poznańskie](#), cz. VI, *Dzieła wszystkie*, t. 14, Wrocław-Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- 1982 [W. Ks. Poznańskie](#), cz. VII, *Dzieła wszystkie*, t. 15, Wrocław-Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- 2016 [Kaliskie. Suplement do t. 23](#), t. 79, Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga.

Łysiak W.

- 1991 [Mazurzy Wieleńscy – falsyfikacja podstaw mitu](#), „Etnografia Polska”, t. 35, z. 2, s. 201-216.

Przewoźny W.

- 2004 *Kultura ludowa*, w: W. Łęcki (red.), *Wielkopolska nasza kraina*, t. 3, *Rzecz o wybitnych ludziach, kulturze ludowej i turystyce Wielkopolski*, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury, Wydawnictwo Kurpisz, s. 64-132.

Schmidt J.

- 1997 *Granica i stereotyp w mentalności współczesnych Wielkopolan*. Seria: *Poznańskie Studia Etnologiczne*, nr 1, Międzychód: b. w.

Turczynowiczowa M.

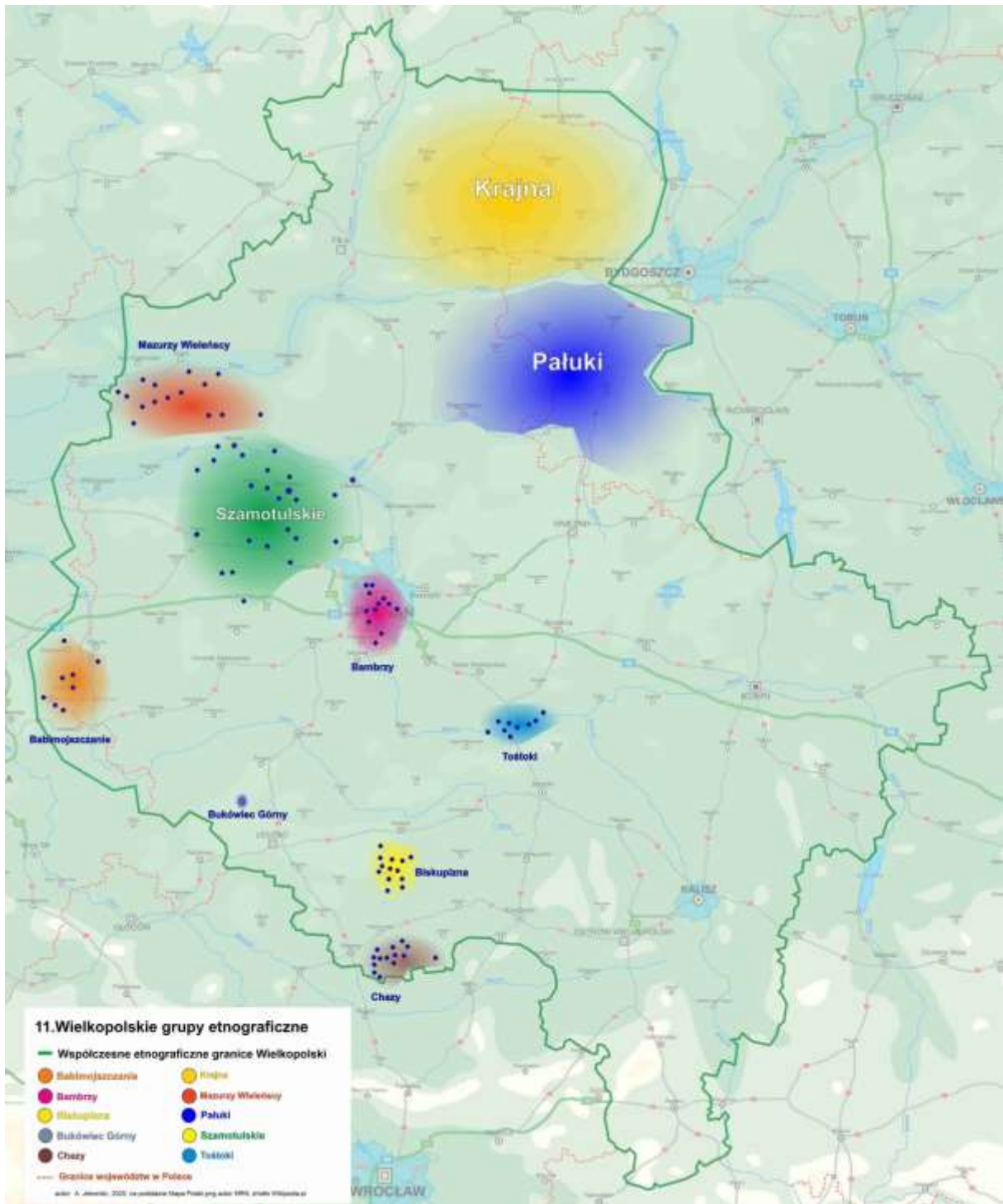
- 1956 *Badania etnograficzne Oskara Kolberga na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Lud”, t. 42, s. 200-216.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Region Wielkopolska – Grupy regionalne](#)

[Wielkie Księstwo Poznańskie](#), Instytut im. Oskara Kolberga w Poznaniu

[Kaliskie](#), Instytut im. Oskara Kolberga w Poznaniu

12. BISKUPIZNA (SUBREGION O SILNEJ KULTURZE LUDOWEJ)

Biskupizna to mikroregion etnograficzny w południowo-zachodniej Wielkopolsce ze stolicą w Krobi. Obejmuje on kilkanaście miejscowości powiatu gostyńskiego: Bukownicę, Chumiętki, Domachowo, Grabianowo, Krobię, Posadowo, Potarzycę, Rębowo, Sikorzyn, Starą Krobię, Sułkowice, Wymysłowo oraz Żychlewo. Nazwa regionu i jego mieszkańców pochodzi od biskupów poznańskich, do których tereny te należały od XIII do końca XVIII wieku. Każdy biskup poznański był nominalnym proboszczem Krobi aż do 1927 roku, gdy tę tradycję zniósł kardynał August Hlond. Dzięki mniejszym obciążeniom feudalnym, większym gospodarstwom i korzystniejszym warunkom uwłaszczenia Biskupianie mieli lepszą sytuację materialną, niż okoliczna ludność. Towarzyszyło temu silne poczucie odrębności i dumy z przynależności do swej małej ojczyzny. Wyrazem tego jest chociażby posiadanie własnego hymnu Biskupizny – pieśni *Plugu, mój plugu*.

Jedną z ważniejszych cech wyróżniających Biskupian jest charakterystyczny odświętny strój ludowy. Dziś można go oglądać podczas *wińca* (dożynek), czy uroczystości kościelnych (np. odpustów na dzień liturgicznego wspomnienia św. Walentego w Krobi i św. Michała w Domachowie, procesji Bożego Ciała, Wielkanocy). → **PATRZ WIELKOPOLSKIE STROJE LUDOWE**

Dużą wagę przywiązuje się do kultywowania folkloru muzycznego, tanecznego i słownego Biskupizny. Istotną rolę odgrywa tu Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic powstały w 1972 r. z inicjatywy Joanny Prętkowskiej, kierującej nim do 1999 r. Członkowie zespołu prezentują, oprócz piosenek i tańców biskupiańskich (wiwat, przodek, równy), także inscenizacje obrzędów. Wystąpili z nimi m.in. w filmach dokumentalnych TVP Poznań: *Katarzynki, Winiec – dożynki biskupiańskie w Domachowie, Podkoziółek, Zwyczaj wielkanocny na Biskupiznie*.

W niewielkim mikroregionie funkcjonują ponadto cztery inne młodzieżowe i dziecięce zespoły folklorystyczne. → **PATRZ ZESPOŁY LUDOWE W WIELKOPOLSCE**

Do podtrzymania gwary biskupiańskiej przyczyniają się m. in. Anna Chuda z Posadowa – mistrzyni śpiewu i gawędziarka oraz młodzieżowa Grupa Teatralna „Na Fali” działająca przy bibliotece Szkoły Podstawowej w Krobi. Nauczycielki tej szkoły, włączając w zbieranie materiałów uczniów, opracowały *Słownik gwary biskupiańskiej* (2005).

Ważnymi ośrodkami przyczyniającymi się do zachowania ciągłości tradycji biskupiańskiej są zwłaszcza Krobia, Domachowo i Stara Krobia. Gmina Krobia od 2011 r.

organizuje Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie, który ma na celu promocję folkloru regionu i samej gminy jako ośrodka ochrony kultury ludowej oraz zwiększenie zainteresowania tą kulturą wśród mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży. Oprócz wspomnianych wcześniej miejscowych zespołów biorą w nim także zespoły i soliści (np. dudziarze) z kraju i zagranicy. Jednym ze współorganizatorów festiwalu jest krobskie Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, które inicjuje i koordynuje także wiele innych działań oraz wydaje opracowania poświęcone folklorowi regionu.

W mieście funkcjonuje też prywatne Muzeum Stolarstwa i Biskupizny, które współuczestniczy w organizacji warsztatów i wydarzeń artystycznych.

W Domachowie tamtejsze sołectwo, parafia pw. św. Michała, Koło Gospodyń Wiejskich, Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic współorganizują Festiwal Tradycji i Kultury oraz dożynki parafialne. Mieści się tu także Gościniec Biskupiański – miejsce spotkań zespołu folklorystycznego, różnych zajęć i warsztatów oraz potańcówek z tradycyjną kapelą, np. z okazji *katarzynek* (zabawy przedadwentowej), *podkoziółka*.

W Starej Krobi od 2013 r. odbywa się Tabor Wielkopolski. To wydarzenie ma formę tygodniowych wakacyjnych spotkań z tradycyjną kulturą mikroregionu. Ich uczestnicy pod okiem miejscowych mistrzów biorą udział w warsztatach tanecznych, muzycznych, kulinarnych, wykonywania instrumentów muzycznych czy elementów stroju.

W Szkole Podstawowej w Starej Krobi od 2018 r. organizowany jest Festiwal Tradycji i Zabawy, który ma na celu wymianę doświadczeń pomiędzy dziećmi i młodzieżą z całej Polski, działającą w ruchu folklorystycznym.

Inne inicjatywy przyczyniające się do zachowania tradycji lokalnych to Biskupiański Szlak Kulinaryny powstały ze współpracy miejscowych Kół Gospodyń Wiejskich

oraz Partnerstwo na Rzecz Biskupizny. To ostatnie powstało w 2015 r. i działa na zasadzie grupy partnerskiej, do której należą przedstawiciele lokalnych władz i biznesu, członkowie zespołów folklorystycznych i kół gospodyń wiejskich, mieszkańcy regionu. Jego sygnatariusze współpracują przy organizacji imprez, promocji Biskupizny oraz realizacji projektów związanych z dziedzictwem kulturowym. Pierwszą inicjatywą Partnerstwa były starania o wpisanie dziedzictwa kulturowego Biskupizny na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, co udało się w 2016 r.

Działalność władz lokalnych, zespołów folklorystycznych i stowarzyszeń kulturalnych przekłada się m. in. na wzrost zainteresowania młodzieży uczestnictwem w zespołach folklorystycznych, a także na wzmocnienie poczucia tożsamości lokalnej wśród mieszkańców.

Autorka: Małgorzata Sawicka

BIBLIOGRAFIA:

Brzezińska A. W.

2016 *Kierunki ochrony dziedzictwa kulturowego Biskupizny*, w: A. W. Brzezińska, M. Machowska (red.), [*Biskupizna. Ziemia – tradycja – tożsamość*](#), Krobia: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, s. 159-176.

Bzdęga J.

1992 *Biskupianie*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury [reprint z 1936 r.].

1992 *Wesele biskupiańskie*, Gostyń: Gostyńskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum w Gostyniu.

Dziubata K.

2016 *Codziennosc, wstyd, atrakcja. Dzieje stroju biskupiańskiego*, w: A. W. Brzezińska, M. Machowska (red.), [*Biskupizna. Ziemia – tradycja – tożsamość*](#), Krobia: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, s. 133-155.

2017 *Wesele biskupiańskie jako widowisko obrzędowe*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 3, s. 30-40.

Giera M., Jańczak K.

2005 *Słownik gwary biskupiańskiej*, Stara Krobia: Zespół Szkół: Szkoła Podstawowa i Gimnazjum nr 3 w Starej Krobi, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu.

Machowska M.

2019 *Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie jako przykład dobrych praktyk*, w: A. W. Brzezińska, K. Smyk (red.), [*Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego*](#), t. 4, seria: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 193-200.

Polowczyk K. (red.)

- 2014 *Biskupiański rok obrzędowy*, Krobia: Wydawca: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi w Krobi.
- 2016 *„Bładną oczka, bładną, za dziewczyną ładną”, czyli jak Biskupianie śpiewali o miłości*. Krobia: Wydawca: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi w Krobi.

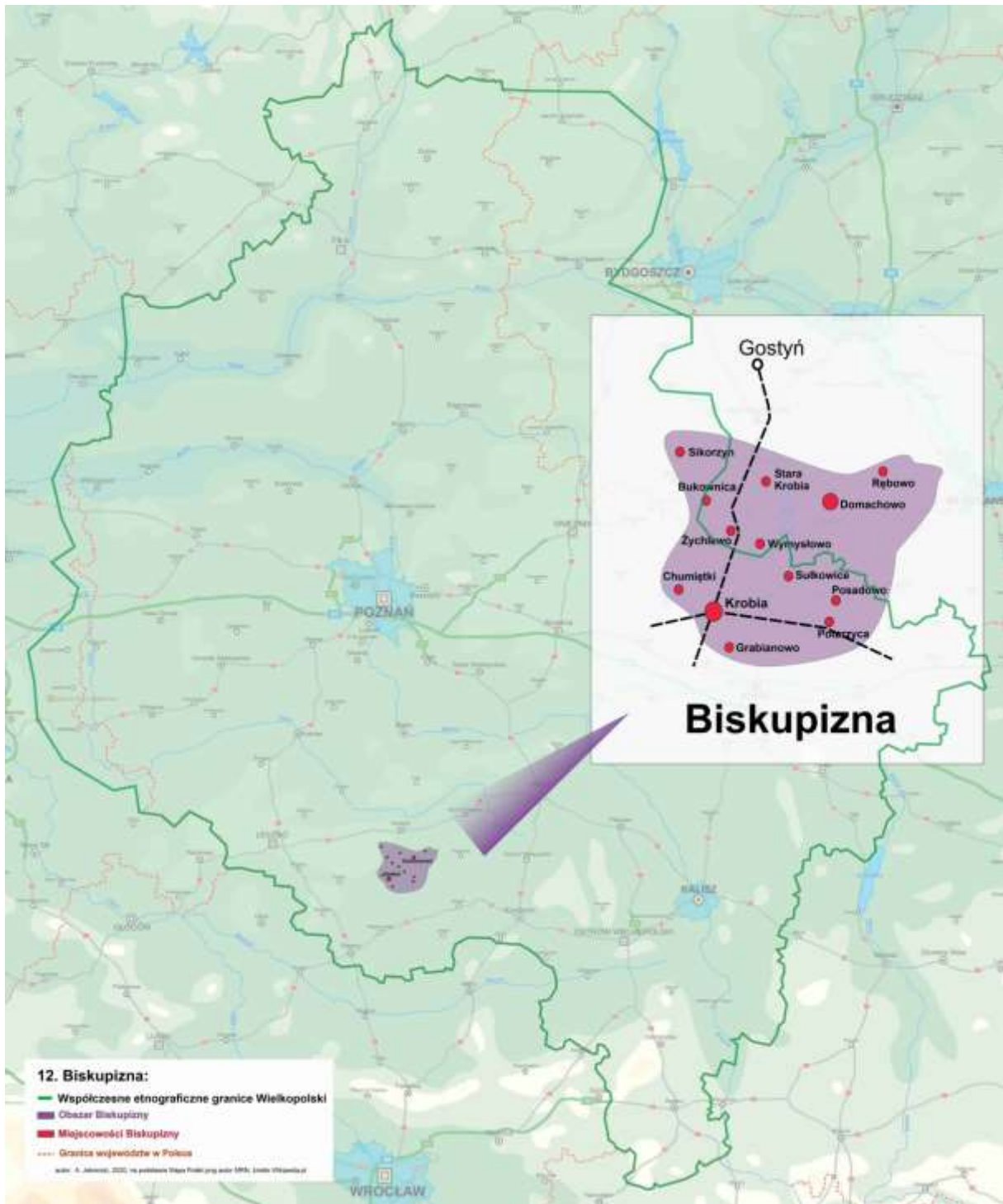
ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic](#)

[Biskupizna.pl](#)

http://www.sulkowice.powiatgostyn.pl/Biskupianski_Zespól_Folklorystyczny_z_Domachowa_i_Okolic,2010.html

<http://www.sulkowice.powiatgostyn.pl/Hymn,1883.html>

13. REGION KOZŁA.

Region Kozła to nazwa obszaru obejmującego swym zasięgiem 6 gmin – Zbąszyń i Siedlec z woj. wielkopolskiego oraz Babimost, Kargową, Zbąszynek i Trzciel z woj. lubuskiego. W 1997 roku zarejestrowano Stowarzyszenie Gmin RP Region Kozła, inicjując tym samym podjęcie licznych inicjatyw na rzecz upowszechniania dorobku kulturalnego tego obszaru. Nazwa nawiązuje do tradycyjnego instrumentu, jakim jest występujący tylko na tym obszarze – [koziół](#). Zasięg jego użytkowania zamyka się wewnątrz linii łączącej miejscowości-Trzciel, Dąbrówka Wielkopolska, Małe i Wielkie Podmokle, Nowy Kramsk, Babimost, Grójec Wielki, Wąchabno, Chobienice, Chrośnica oraz Zbąszyń. Pierwsze wzmianki w literaturze dotyczące tradycji grania na koźle datowane są na XVI wiek.

Badania etnomuzykologiczne, podczas których zarejestrowano pierwsze nagrania prowadzone były w latach 30. XX wieku przez studentów i pracowników Katedry Muzykologii Uniwersytetu Poznańskiego, a zainteresowanie tym terenem w środowisku muzykologów trwa do dzisiaj. Badania prowadzili Jadwiga Sobieska, Jarosław Lisakowski, Bogusław Linette, Janusz Jaskulski, Zbigniew Przerębski oraz Ewelina Grygier.

Centrum animacji kultury Regionu Kozła pozostaje Zbąszyń, w którym siedzibę ma [Muzeum Ziemi Zbąszyńskiej i Regionu Kozła](#) oraz Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. St. Moniuszki, w której prowadzona jest [klasa instrumentów muzycznych](#). Naukę gry na koźlach, sierszenkach, skrzypcach i mazankach prowadzili i prowadzą w niej wybitni muzycy ludowi m.in. Tomasz Śliwa, Zbigniew Mańczak, Henryk Skotarczyk, Czesław Prządka oraz Jan Sylwester Prządka.

Na obszarze Regionu Kozła działa kilkanaście zespołów i kapel ludowych, wykonujących muzykę na tradycyjnych instrumentach: [Formacja Koziół](#), [Kapela Daniela Molendy](#), [Kapela Koźlarska „Młode Koźły”](#), [Kapela Koźlarska Benia Kaspra im. Leonarda Śliwy](#), [Kapela Koźlarska Zespołu Regionalnego „Wesele Przyprostyńskie”](#), [Kapela Rodzinna Molendów](#), [Młodzieżowa Kapela Absolwentów PSM](#), [Pastuszkowi Grocze spod Zbąszynia oraz Wielkopolska Kapela Ludowa „Zbąszyniaczy”](#). Kapel dudziarskich można posłuchać na organizowanej corocznie [Biesiadzie Koźlarskiej](#), która swe początki wywodzi ze związanego z [cymprem](#) lokalnego zwyczaju wielkopostnego.

Wydawany jest także „Podkoziółek. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła”, w którego powstanie zaangażowane są pracowniczki [Biblioteki Publicznej w Zbąszyniu](#). Ideą kwartalnika jest prezentowanie działalności wszystkich gmin współtworzących Stowarzyszenie. Repozytorium starych zdjęć prowadzi [Fundacja Tres](#),

w zbiorach której zachowały się [szklane negatywy](#), pochodzące z kolekcji zbąszyńskiego fotografa Constantego Sikorskiego. Fundacja jest także wydawcą książki dla dzieci pt. [Elementarz tradycji Regionu Kozła](#).

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Grygier E.

2017 [Cymper – karnawał po polsku](#), <http://blog.tradycjemuzyczne.imit.org.pl>

Jaskulski J. (red.)

2018 *Portrety Regionu Kozła*, Kargowa: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła

Kaźmierczak A.

2017 [Elementarz tradycji Regionu Kozła](#), Zbąszyń: Fundacja TRES

Kurzawa E.

2018 *Region Kozła. Vademecum*, Zbąszyń: Fundacja TRES

Lisakowski J.

1980 *Pieśni ludowe Regionu Kozła*, Zielona Góra: Wojewódzki Dom Kultury, Lubuskie Towarzystwo Kultury

Pawłowska K.

2018 [Biesiada Kozłarska w Zbąszyniu – historia i refleksji kilka](#), dudziarze.pl

Sobiescy J. i M.

1954 *Szlakiem kozła lubuskiego: pieśni i muzyka instrumentalna Ziemi Lubuskiej*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne

Woźna A. (oprac.), Chodkiewicz T., Sochacka I. (red.)

1984 *Wesele Przyprostyńskie. Widowisko zespołu regionalnego z Przyprostyni k. Zbąszynia*,
Zielona Góra: Wojewódzki Dom Kultury, Lubuskie Towarzystwo Kultury

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła](#)

[Stowarzyszenie Gmin RP Region Kozła](#)

[Stowarzyszenie Muzyków Ludowych w Zbąszyniu](#)

[Zbąszyńskie Centrum Kultury](#)

[„Instrumenty z duszą”, odc. 2 – Kozioł biały i czarny](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Polskie ludowe instrumenty muzyczne: dudy wielkopolskie \(koziół\)](#), Instytut Muzyki i Tańca

14. ZJAWISKA KULTUROWE W WIELKOPOLSCE WPISANE NA KRAJOWĄ LISTĘ NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku

W 2011 roku Polska ratyfikowała *Konwencję UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Niematerialne dziedzictwo kulturowe są to wszelkie żywe i nadal kultywowane tradycje transmitowane w ramach międzygeneracyjnego (międzypokoleniowego) przekazu. Zgodnie z założeniami Konwencji za niematerialne dziedzictwo kulturowe (ang. *Intangible Cultural Heritage*) uznaje się wszelkie „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”¹. Dla społeczności lokalnych i regionalnych stanowi ono istotny czynnik w procesie samookreślenia się i budowania tożsamości kulturowej. Dla konkretnych miejsc i regionów kulturowych jest ważnym wyróżnikiem w procesie ich identyfikacji.

Dziedziny niematerialnego dziedzictwa

Za niematerialne dziedzictwo kulturowe uznawane są takie zjawiska społeczno-kulturowe, jak:

- Tradycje i przekazy ustne, między innymi: bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe; w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- Sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne, w tym: tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- Praktyki społeczno-kulturowe, takie jak: zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie, na przykład meteorologia ludowa;

¹ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/, dostęp 20.07.2020

- Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- Wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Ochrona niematerialnego dziedzictwa

Ochrona niematerialnego dziedzictwa oznacza, że jest ono identyfikowane, dokumentowane, badane, zachowywane dla kolejnych pokoleń, zabezpieczane, promowane oraz wzmacnianie i przekazywanie.

Ochrona na poziomie krajowym polega, m.in. na prowadzeniu rejestru zjawisk, na które składają się dwie listy: *Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego* (obecnie na 41 wpisów, 6 dotyczy Wielkopolski, w tym jeden o zasięgu ogólnopolskim) oraz *Krajowy rejestr dobrych praktyk* (Wielkopolska nie posiada żadnych wpisów w tym zakresie). Pierwsze wpisy z Wielkopolski pojawiły się na liście w 2015 roku. Każdorazowo społeczność lokalna kultywująca dane tradycje przeprowadza konsultacje społeczne z depozytariuszami (osobami identyfikującymi się z danym zjawiskiem), dokonuje opisu tradycji, opracowuje plan dalszej ochrony oraz działań edukacyjnych. Wniosek jest konsultowany z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, który prowadzi obydwie listy, i po stwierdzeniu, że dany wniosek spełnia wymogi formalne przekazuje go członkiniom i członkom Rady ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Rada opiniuje wniosek i przekazuje go Ministrowi. W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku Minister decyduje o wpisaniu danego zjawiska na krajowe listy. Wręczenie nominacji odbywa się podczas uroczystej gali.

Wielkopolskie wpisy na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*

1. Uroczystości odpustowe ku czci Św. Rocha z obrzędem błogosławieństwa zwierząt w Mikstacie

Uroczystości odpustowe ku czci Św. Rocha z obrzędem błogosławieństwa zwierząt w Mikstacie zostały wpisane na *Krajową listę* w 2015 roku. Uroczystości odbywają się 16 sierpnia, a ich organizatorem jest Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Trójcy w Mikstacie (powiat ostrzeszowski). W tradycji ludowej Św. Roch jest przedstawiany jako mężczyzna z długą brodą, w stroju pielgrzymim (płaszcz, kapelusz i laska), z raną powyżej kolana. Często towarzyszy mu pies, czasem anioł. W dzień liturgicznego wspomnienia Świętego, przyzywanego w obliczu zarazy, opiekuna zwierząt domowych, od niemal 300 lat mieszkańcy

Mikstatu i okolic udają się na odpust wraz ze swoimi zwierzętami, by te zostały pobłogosławione. Kiedyś były to zwierzęta hodowlane, obecne w każdym gospodarstwie (krowy, konie, świnie, kozy, owce, kury, kaczki). Współcześnie dołączyły do nich zwierzęta domowe (koty, psy, świnki morskie, chomiki, papugi, żółwie). Najstarszy dokument potwierdzający obrzęd błogosławieństwa zwierząt pochodzi z 1705 roku. Wspomniany kościół parafialny w Mikstacie został zbudowany w miejscu, w którym według legendy Św. Roch ukazał się jednemu z gospodarzy, uzdrawiając jego ciężko chorą żonę.

2. Tradycje kulturowe Biskupizny

Tradycje kulturowe Biskupizny zostały wpisane na listę w 2016 roku. Biskupizna to mikroregion etnograficzny obejmujący 13 wsi otaczających pierścieniem miasto Krobia. Od XIII do XVIII wieku teren ten stanowił własność biskupów poznańskich, co dało początek jego nazwie. Mieszkańcy mogli liczyć na dużo lepsze warunki pańszczyzny, co miało wpływ na większy stopień ich zamożności niż w innych częściach Wielkopolski. Tradycje biskupińskie są nadal żywe, a wielu mieszkańców, manifestując swoją przynależność regionalną, nadal ubiera się w tradycyjne stroje, szczególnie podczas uroczystości kościelnych. Ważnym miejscem jest Domachowo oraz tamtejsza parafia pw. Św. Michała Archanioła. Do współcześnie kultywowanych tradycji należą tańce biskupiańskie (wiwat, przodek, równy), które podtrzymuje wielopokoleniowy Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic. Praktykowana jest gra na dudach i skrzypcach podwiązanych, która jest nierozzerwalnie związana z tradycją taneczną. W gwarze biskupiańskiej wykonywane są przyśpiewki, a osobą szczególnie zasłużoną dla ich podtrzymywania jest Anna Chuda z Posadowa. Organizowane są zabawy przedadwentowe – „katarzynki” oraz karnawałowe – „podkoziołek”. Stroje biskupiańskie można obejrzeć podczas procesji Bożego Ciała w Krobi i Domachowie, podczas uroczystości obchodzonych dożynek, na Wielkanoc oraz podczas uroczystości komunijnych. Tradycje rękodzielnicze kultywowane są m.in. przez Beatę Kabałę – kopcarkę i hafciarkę.

3. Tradycje wesele z Szamotuł i okolic

Tradycje wesele z Szamotuł i okolic zostały wpisane na listę w 2017 roku. Tradycyjne wesele szamotulskie to ważny element obrzędowości rodzinnej, który nadal jest kultywowany wśród mieszkank i mieszkańców powiatu szamotulskiego. Wesele zawiera elementy tańca tradycyjnego, podczas którego wygłaszane są gwarowe oracje i śpiewane tradycyjne pieśni weselne przy akompaniamencie kapeli szamotulskiej. Tańce i tradycyjny strój szamotulski są

nieodłączną częścią zabawy. Podczas wielu współczesnych wesel wykorzystywane są elementy folkloru tradycyjnego, dzięki czemu tradycje te przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Wesele szamotulskie to także sceniczne widowisko obrzędowe, które zostało opracowane i upowszechnione w 1932 roku przez Kapelę Orlików, wspartą przez Akademickie Koło Szamotulan i Towarzystwo Kobiet Pracujących „Zjednoczenie”. W 1945 roku powstał Zespół Folklorystyczny „Szamotuły”, który w swoim scenicznym repertuarze posiada wspomniane widowisko.

4. Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce

Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce także zostały wpisane na listę w 2017 roku. Obejmują muzyczną praktykę wykonawczą, wyrób instrumentów oraz tradycyjny (bezpośredni i ustny) przekaz międzypokoleniowy w formie relacji „mistrz-uczeń” oraz tzw. „metodą nutową”. Na wielkopolskie tradycje dudziarskie składa się dorobek pięciu odmian dud: gostyńsko-rawickich, kościańsko-bukowskich, kozła weselnego, kozła ślubnego oraz sierszenek. Dudy zaliczane są do grupy aerofonów stroikowych, składających się z piszczałki melodycznej (przebierki), burdonu (bąka), skórzanego worka (miecha) i mieszka (dymki) do pompowania powietrza (z wyjątkiem sierszenek, które są nadmuchiwane ustnie). Ich cechą charakterystyczną jest stylizowana główka kozy (dudy) lub kozła (tylko kozioł weselny). Osłania ona stroik trzcinowy typu klarinetowego (pojedynczy) osadzony we wlocie przebierki, która jest zwieńczona rogowym (lub drewnianym) kolanem i metalową czarą głosową (rezonatorem). Gra na dudach wymaga dobrej koordynacji ruchów oraz dużej siły fizycznej. Dudy wchodzi w skład kapeli, składającej się też z takich instrumentów jak: skrzypce, skrzypce podwiązane, mazanki oraz klarnet. Repertuar kapel dudziarskich obejmuje tańce (wiwat, szocz, walcerek, chodzony, przodek, marsz, polka, okrągły i inne) oraz przyśpiewki i pieśni obrzędowe. Były one wykonywane podczas zabaw ludowych, wesel, dożynek oraz świąt Bożego Narodzenia.

5. Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich

Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich znajdują się na liście od 2018 roku. Bambrzy to potomkowie osadników przybyłych w XVIII wieku z okolic Bambergu (części dzisiejszej Bawarii) na tereny kilku podpoznańskich wsi, które obecnie są częściami (dzielnicami) miasta. Potomkowie pierwszych osadników oraz ich sympatycy skupieni są w Towarzystwie Bambrów Poznańskich, które powołane zostało w 1996 roku z inicjatywy prof. Marii Paradowskiej – etnologa i animatorki kultury bamberskiej. Na pamiątkę przybycia

pierwszych osadników 1 sierpnia 1719 roku do ówczesnej wsi Luboń, co roku w pierwszą sobotę sierpnia organizowane jest w Poznaniu Święto Bamberkie. Uczestniczki i uczestnicy spotykają się w pobliżu studzienki z Bamberką na poznańskim Starym Rynku. Można wtedy spotkać Bambrów ubranych w charakterystyczne, bardzo zdobne stroje. Są oni także zawsze obecni podczas parad świętomarcińskich 11 listopada; biorą też udział w procesjach Bożego Ciała oraz wielu innych uroczystościach miejskich.

6. Plecionkarstwo w Polsce

Plecionkarstwo w Polsce zostało wpisane na listę w 2018 roku, a inicjatorami byli plecionkarze z Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Plecionkarzy i Wikliniarzy z siedzibą w Nowym Tomyślu. Plecionkarstwo jest jednym z najstarszych rzemiosł. Wykonywano je w obrębie własnego gospodarstwa domowego, wypłatając przede wszystkim kosze gospodarskie. W okolicach Nowego Tomyśla od XVIII wieku rozpoczęto uprawę wikliny, dzięki czemu rozwijał się przemysł plecionkarski. Z czasem plecionkarze zaczęli także wykonywać meble z wikliny oraz wyroby galanteryjne. Umiejętności i wiedzę związaną z technikami plecionkarskimi, sposobami uprawy i obróbki wikliny przekazywano z pokolenia na pokolenie. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Plecionkarzy i Wikliniarzy z siedzibą w Nowym Tomyślu jest inicjatorem i organizatorem Światowego Festiwalu Wikliny i Plecionkarstwa, podczas którego spotykają się plecionkarze z całej Polski oraz ze świata.

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA

Bzdęga J.

1936 *Biskupianie*, Poznań: Skł. Gł. Wielkopolski Zw. Teatrów Ludow.

1992 *Wesele biskupiańskie*, Gostyń: Gostyńskie Towarzystwo Kulturalne, Muzeum w Gostyniu.

Brzezińska A. W.

2011 *Tradycje plecionkarskie w Wielkopolsce*, w: R. Węgiekiewicz (red.), *Stala wystawa Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomyślu*, Nowy Tomyśl: Ogólnopolskie Stowarzyszenie Plecionkarzy i Wikliniarzy, s. 6-7.

2012 *Tradycje plecionkarskie w Wielkopolsce – techniki, wzornictwo i promocja rzemiosła*. „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 3 (97), s. 32-39.

2013 [Pięć ważnych pytań na temat ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), „Kultura enter”, 54: *Dziedzictwo niematerialne: remixuj albo giń?*

- 2013 *Rola społeczności lokalnej w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na przykładzie Wielkopolski*, w: J. Adamowski, K. Smyk (red.), [Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona](#), t. 1, seria: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 265-275.
- 2019 *Dziedzictwo kulturowe Bambrów w przestrzeni współczesnego Poznania*, w: W. Brzezińska, A. Szczepaniak-Kroll, A. Szymoszyn (red.), *300 lat Bambrów w Poznaniu. Wkład małych wspólnot migracyjnych w dziedzictwo kulturowe Polski*, Poznań-Warszawa: Wydawnictwo Miejskie Posnania, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, s. 189-207.

Dziubata K.

- 2016 *Codziennosc, wstyd, atrakcja. Dzieje stroju biskupiańskiego*, w: A. W. Brzezińska, M. Machowska (red.), [Biskupizna. Ziemia – tradycja – tożsamość](#), Krobia: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, s. 133-155.
- 2017 *Wesele biskupiańskie jako widowisko obrzędowe*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 3, s. 30-40.
- 2018 [III gala niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), „Lud”, 102, s. 555-561.
- 2019 *Wesele Przyprostyńskie, Nieco osobista historia badań nad niematerialnym dziedzictwem kulturowym Wielkopolski*, „Podkoziołek” 4/2019.
- 2019 *Od prawa międzynarodowego do lokalnej społeczności. Praktyczny wymiar ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, w: *Rozpoznać przeszłość w terażniejszości. Granice dziedzictwa. Materiały pokonferencyjne*, Kraków: Akademickie Koło Studentów Ochrony Dóbr Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 116-131.

Dziubata K., Janaszak M.

- 2018 [Kapela rodziny Orlików. Przekazywanie i ochrona muzycznego dziedzictwa Ziemi Szamotulskiej](#), „Etnomuzykologia Polska”, 3, s. 64-74.

Frąckowiak W. (oprac.)

- 1934 *Wesele szamotulskie. Regionalne widowisko sceniczne w IV obrazach*. Szamotuły: Akademickie Koło Szamotulan.

Janaszak M.

- 2017 *Kultura ludowa w przestrzeni edukacyjnej na przykładzie działalności Muzeum-Zamek Górków w Szamotulach oraz Szamotulskiego Ośrodka Kultury*, w: M. Suświłło, C. Kurkowski (red.), *Regionalizm w edukacji – od dziecka do nauczyciela*, Humans – Art – Education, tom IV. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, s. 169-180.
- 2019 [Spod strzechy na scenę... Wesele szamotulskie – historyczna inicjatywa, współczesna kontynuacja](#). NIMOZ: historiaposzukaj.pl.

Machowska M.

- 2019 *Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie jako przykład dobrych praktyk*, w: A. W. Brzezińska, K. Smyk (red.), [Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), t. 4, seria: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 193-200.

Paradowska M.

2013 *Mieszkańcy dawnych wsi okolic Poznania*, Poznań: Media Rodzina.

Podlewski O.

1960 *Plecionkarstwo*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 471-496.

Polowczyk K. (red.)

2014 *Biskupiański rok obrzędowy*, Krobia: Wydawca: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi w Krobi.

2016 *„Bładną oczka, bładną, za dziewczyną ładną”*, czyli jak Biskupianie śpiewali o miłości. Krobia: Wydawca: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi w Krobi.

Sierpiński M. (oprac.)

2015 *Wesele szamotulskie*, Szamotuły: Szamotulski Ośrodek Kultury.

Smykowski M.

2016 [Niematerialne, ale czy dziedzictwo? Tradycje wynalezione w Polajewie \(powiat czarnkowsko-trzcianecki\) i ich popularyzacja na gruncie społeczności lokalnej](#), „Łódzkie Studia Etnograficzne”, 55, s. 218-240.

Szczepaniak-Kroll, A.

2019 *Bambrzy w krajobrazie Poznania, czyli o tożsamości, jej trwaniu i zmianach*, w: W. Brzezińska, A. Szczepaniak-Kroll, A. Szymoszyn (red.), *300 lat Bambrów w Poznaniu. Wkład małych wspólnot migracyjnych w dziedzictwo kulturowe Polski*, Poznań-Warszawa: Wydawnictwo Miejskie Poznania, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, s. 42-70

Strzelec M.

2010 [Kult Świętego Rocha jako czynnik integrujący rodzinę i społeczność lokalną \(na przykładzie parafii Mikstat w Południowej Wielkopolsce\)](#), „Ecclesia. Studia z dziejów Wielkopolski”, 10, s. 261-297.

2019 *Funkcje kultu św. Rocha w społeczności mikstackiej*, „[Twórczość ludowa](#)”, 34 (87), nr 3-4, s. 5-9.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY

[Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic](#)

[Biskupizna.pl](#)

[Dudziarze z Bukówca](#)

[Fundacja Dudziarz.eu. Wielkopolskie kapele dudziarskie](#)

[Kapela Dudziarska MANUGI z Bukówca Górnego](#)

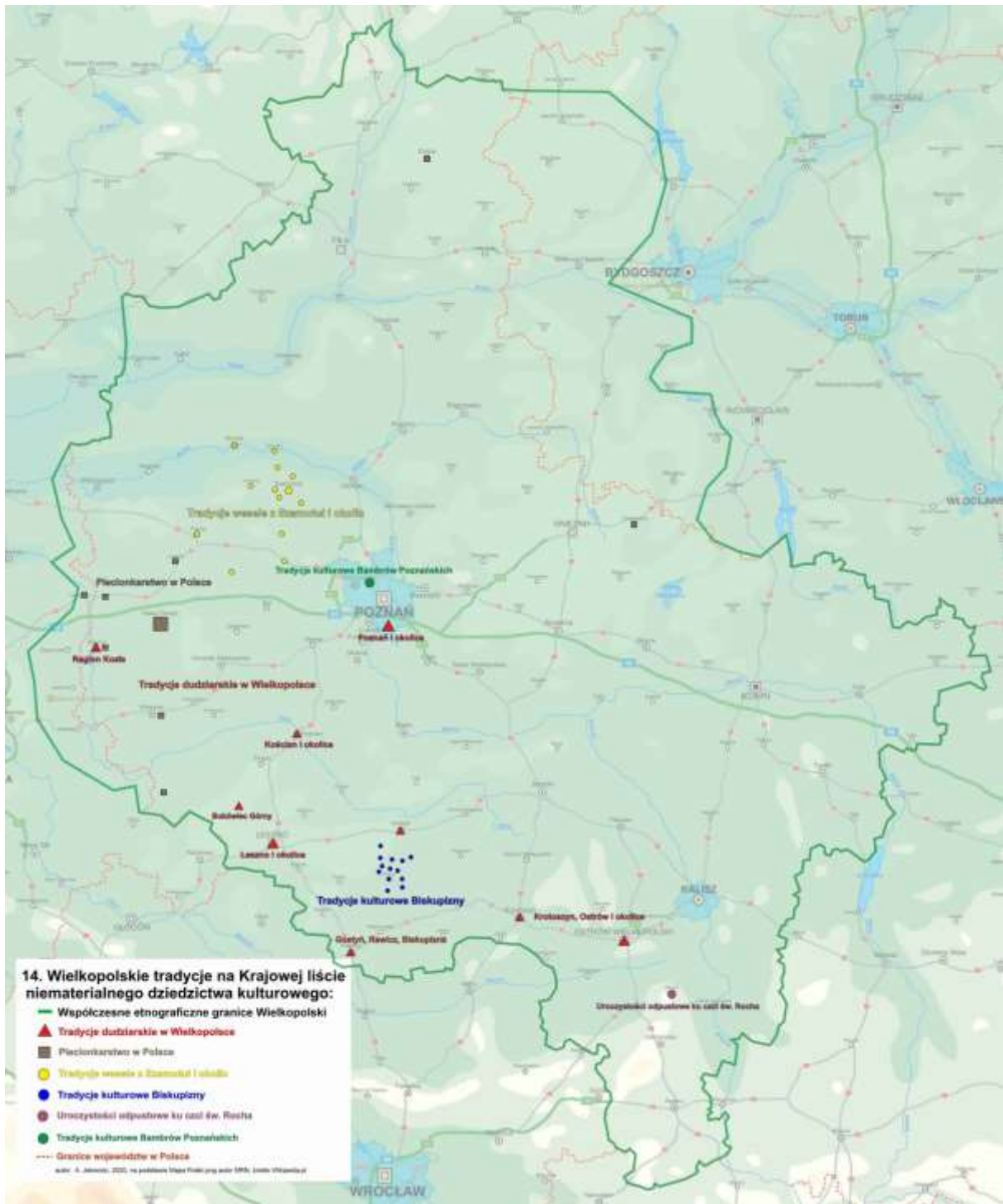
[Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r.](#)

[Niematerialne dziedzictwo kulturowe. Narodowy Instytut Dziedzictwa.](#)

[Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Trójcy w Mikstacie](#)

[Polski Komitet UNESCO](#)

[Stowarzyszenie Muzyków Ludowych w Zbąszyniu](#)
[Stowarzyszenie Plecionkarzy i Wikliniarzy Polskich](#)
[Towarzystwo Bambrów Poznańskich](#)
[Zespół folklorystyczny Szamotuły](#)

15. ZESPOŁY FOLKLORYSTYCZNE W WIELKOPOLSCE

Działalność zespołów ludowych wpisuje się w idee amatorskiego ruchu artystycznego, który pełni przede wszystkim funkcje integracyjne i poznawcze. Muzyka tradycyjna była i pozostaje istotnym składnikiem życia społecznego, a jej wykonawcy przyczyniają się do przekazywania kolejnym pokoleniom wartości lokalnych i regionalnych. Dokumentacją folkloru muzycznego w Wielkopolsce zajmował się m.in. Oskar Kolberg, dzięki któremu do czasów współczesnych zachowało się wiele zapisów muzycznych. Efektem jego pracy były tomy opracowań zatytułowane „Wielkie Księstwo Poznańskie” i „Kaliskie”. Do dzisiaj stanowią one inspirację dla wielu zespołów i wykonawców muzyki tradycyjnej. Pierwsze nagrania realizował w latach 30. XX wieku muzykolog dr Łucjan Kamieński, a kontynuowali je Jadwiga i Marian Sobiescy, Jarosław Lisakowski, Bogusław Linette, Danuta i Aleksander Pawlakowie. W okresie dwudziestolecia międzywojennego zaczęły powstawać amatorskie zespoły ludowe, które w swoim repertuarze posiadały m.in. widowiska sceniczne oparte na lokalnej obrzędowości i obyczajowości. Tak się działo w Szamotułach, gdzie Akademickie Koło Szamotulan wystawiło widowisko *Wesele szamotulskie*; na Biskupiznie, gdzie działał Jan z Domachowa Bzdęga; w Przyprostyni, w której nauczycielka Antonina Woźna opracowała scenariusz dla *Wesela przyprostyńskiego*.

Najbardziej charakterystycznymi instrumentami występującymi na terenie Wielkopolski są [siesieńki](#) (służące do nauki gry na dudach), [dudy](#) (okolice Szamotuł, Połajewa, Gostynia, Jarocina, Kościana, Leszna, Rawicza, Ostrowa Wielkopolskiego) oraz [koziół](#) (Zbąszyń, Nowy Tomyśl, Przyprostynia. Nowy Kramsk). W Zbąszyniu znajduje się [Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. St. Moniuszki](#), w której od 1959 roku prowadzona jest nauka na instrumentach tradycyjnych.

W zakresie folkloru tanecznego dominują [wiwaty](#) (najbardziej żywiołowe tańce), [przodki](#) i [równe](#) – tańczone przeważnie jeden po drugim; popularne były także [marynia](#), [tyrolinki](#), [walcerki](#), tańczone w czasie [zabaw tanecznych](#), w których brały udział zarówno dzieci, młodzież, jak i dorośli.

Obecnie na terenie naszego regionu działa kilkadziesiąt zespołów tanecznych (w swoim repertuarze posiadają nie tylko tańce wielkopolskie, ale i z innych regionów Polski), śpiewaczych (skupiających głównie kobiety) oraz kapel ludowych. Większość z nich jest związana z lokalnymi i regionalnymi instytucjami kultury, które zapewniają im sale do prób i miejsce do przechowywania strojów i instrumentów. Okazją do prezentacji własnej twórczości artystycznej są liczne spotkania, w tym festiwale i przeglądy o zasięgu lokalnym

i regionalnym. Towarzyszą im często konsultacje dla zespołów prowadzone przez etnomuzykologów, etnochoreologów i etnografów, głównie w zakresie doboru i poszerzenia repertuaru dzięki poszukiwaniom archiwalnym i terenowym.

Wielkopolskie zespoły wielokrotnie prezentowały swoją twórczość na scenach festiwalowych w kraju, w tym na najważniejszym, jakim jest Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą. Wielu ze śpiewaków, muzyków i tancerzy oraz animatorów ruchu muzycznego otrzymało Nagrodę im. Oskara Kolberga „za zasługi dla kultury ludowej” (patrz mapa: Laureaci Nagrody Kolberga „za zasługi dla kultury ludowej”).

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Bobrowska M., Budzik K.

2005 *Wielkopolski folklor taneczny: ziemia szamotulska*, seria: „Wielkopolskie zeszyty folkloru”, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.

Bobrowska M., Budzik K., Linette B.

2005 *Wielkopolski folklor taneczny*, seria: „Wielkopolskie zeszyty folkloru”, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.

Bobrowska M., Budzik K., Linette B., Pawliński S.

2014 *Folklor taneczny zachodniej Wielkopolski*, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.

Brzezińska A. W.

2018 [Szlaki tradycji](http://Kulturaupodstaw.pl), Kulturaupodstaw.pl

2019 *Łoj dana, dana. O folklorze i zjawiskach etnomuzycznych w Wielkopolsce*, w: *Tak brzmi Wielkopolska. Regionalny nieoczywisty przewodnik muzyczny*, Poznań: Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, s. 158-169.

Dziubata K.

2018 [Razem dla folkloru: Wojewódzki Przegląd Folklorystyczny w Szreniawie](#),
Kulturaupodstaw.pl.

Galczyńska A. M.

2019 *Przeglądy i festiwale Ziemi Kaliskiej jako środek zachowania i promocji folkloru*,
w: A. W. Brzezińska, K. Smyk (red.), [Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona
niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), t. 4, seria: „Niematerialne dziedzictwo
kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze,
Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 299-306.

Głapa A., Kowalski A.

1961 *Tance i zabawy wielkopolskie*, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Grozdew-Kołacińska W. (red.)

2014 [Raport o stanie tradycyjnej kultury muzycznej](#), Warszawa: Instytut Muzyki i Tańca.

Grygier E.

2016 *Jedziemy w teren! Nagrania muzyki tradycyjnej z Wielkopolski w Zbiorach
Fonograficznych Instytutu sztuki PAN*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia.
Ekorozwój. Turystyka”, 4 (114), s. 4-16.

2019 *Nagrania Biesiady Folkloru Ziemi Kaliskiej (1996 r.) jako przykład współczesnej
dokumentacji folkloru w kontekście scenicznym*, w: J. P. Jackowski (red.), *Polska
muzyka tradycyjna - dziedzictwo fonograficzne. Stan aktualny – zachowanie –
udostępnianie*, t. 2, Warszawa: Stowarzyszenie Liber Pro Arte, Instytut Sztuki PAN,
s. 207-229.

Jabłońska-Ważny A.

2007 *Pieśni powszechne i melodie instrumentalne*, Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi
Kaliskiej.

Kucharska S. (red.)

2019 [Melodie ludowe od Ostrowa](#), Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej.

Kulka P.

- 2010 *Wybrane tance i zabawy folkloru wielkopolskiego*, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.
- 2018 *Kolorowanka. Wielkopolskie instrumenty ludowe*, Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.

Lisakowski J.

- 1971 *Pieśni kaliskie*, Warszawa: Polskie Wydawnictwa Muzyczne.
- 1983 *Pieśni ludowe znad Proсны*, Kalisz: Federacja Towarzystw Kulturalnych Ziemi Kaliskiej.

Machowska M.

- 2019 *Integracja, transmisja, promocja. Festiwal Tradycji i Folkloru w Domachowie jako przykład dobrych praktyk*, w: A. W. Brzezińska, K. Smyk (red.), [Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), t. 4, seria: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 193-200.

Pawlakowie D. i A.

- 1967 *Instrumenty muzyczne*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 269-298.

Polowczyk K.

- 2017 *45-lecie Biskupiańskiego Zespołu z Domachowa i Okolic*, „Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”, 3 (117), s. 41-45.

Sauter K.

- 2002 *Pieśni i przyśpiewki pogranicza lubusko-wielkopolskiego*, Zielona Góra: b.m.w.

Sobieska J.

- 1957 *Wielkopolskie śpiewki ludowe*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne

- 1967 *Folklor muzyczny*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 3, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 231-269.
- 1972 *Ze studiów nad folklorem muzycznym Wielkopolski*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

Sobiescy J. i M.

- 1954 *Szlakiem kozła lubuskiego: pieśni i muzyka instrumentalna Ziemi Lubuskiej*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- 1973 *Polska muzyka ludowa i jej problemy*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

WYDAWNICTWA PŁYTOWE:

[Melodie stamtąd. Nagrania archiwalne pieśni i muzyki regionu kaliskiego ze Zbiorów Fonograficznych Instytutu Sztuki PAN. Cz. 2](#) (druga poł. 1959 r.), Instytut Sztuki PAN, Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.

[Nagrania archiwalne pieśni i muzyki regionu kaliskiego ze Zbiorów Fonograficznych Instytutu Sztuki PAN. Cz. 1](#) (1947 – pierwsza poł. 1959 r.), Instytut Sztuki PAN, Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.

[Biesiady Folkloru Ziemi Kaliskiej. Wybór nagrań dźwiękowych regionalnego przeglądu zespołów folklorystycznych z lat 1998-2014](#), Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.

[Józefa Marciniak śpiewaczka z Kobierna. Zespół śpiewaczy Kobierzanki. Dwa listka na wodę](#), Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.

[Nie takie wolne kawolki... Leon Lewandowski, skrzypek z Jagodzińca](#), Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu.

[Muzyka źródeł vol. 05 Wielkopolska](#), Polskie Radio.

Romuald Jędraszak. Portret dudziarza wielkopolskiego, Szamotulski Ośrodek Kultury

[Mały Kolberg. Niezbędnik. cz. 1. Wielkopolska](#), Stowarzyszenie Orliczko, Instytut Muzyki i Tańca.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Biskupizna](#)

[Bukówiec Górny](#)

[Folklor wielkopolski – Wielkopolska Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu](#)

[Region Kozła](#)

[Wielkopolskie Kapele Dudziarskie](#)

[Polskie ludowe instrumenty muzyczne: Wielkopolska](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Taniec tradycyjny: Wielkopolska](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Taniec tradycyjny: Biskupizna](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Taniec tradycyjny: Szamotulskie](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Taniec tradycyjny: Pałuki](#), Instytut Muzyki i Tańca

[Region Wielkopolska – Folklor muzyczny](#)

* wykaz zespołów jest w kolejności alfabetycznej wg powiatów

ZESPOŁY TANECZNE		
1.	Dziecięcy Zespół Folklorystyczny „Tolija”	Budzyń, pow. chodzieski
2.	Biskupiański Zespół Folklorystyczny z Domachowa i Okolic	Krobia, pow. gostyński
3.	Zespół Tańca Ludowego „Cybinka”	Grodzisk Wlkp., pow. grodziski
4.	Zespół Folklorystyczny „Snutki”	Potarzyca, pow. jarociński
5.	Teatr Pieśni i Tańca „Patrimonium”	Kalisz
6.	Zespół Pieśni i Tańca „Konin”	Konin
7.	Zespół Pieśni i Tańca „Żęncy Wielkopolscy”	Nietążkowo, pow. kościański
8.	Zespół Tańca Ludowego „Krotoszanie”	Krotoszyn, pow. krotoszyński
9.	Zespół Tańca Ludowego „Swojacy”	Moszcanka, pow. ostrowski
10.	Zespół Tańca Ludowego „Kosynierzy”	Janków Przygodzki, pow. ostrowski
11.	Zespół Tańca Ludowego „Głogowianie”	Głogowa, pow. ostrowski
12.	Zespół Tańca Ludowego „Swojacy”	Moszcanka, pow. ostrowski
13.	Zespół Pieśni i Tańca „Gorzyczanie”	Gorzyce Wielkie, pow. ostrowski
14.	Zespół Pieśni i Tańca „Ołobok”	Ołobok, pow. ostrowski
15.	Zespół Pieśni i Tańca „Tursko”	Tursko, pow. pleszewski
16.	Zespół Pieśni i Tańca „Żychlinioki”	Krzywosądów, pow. pleszewski
17.	Dziecięcy Zespół Folklorystyczny Cepelia Poznań	Poznań
18.	Łany Zespół Pieśni i Tańca Uniwersytetu Przyrodniczego	Poznań

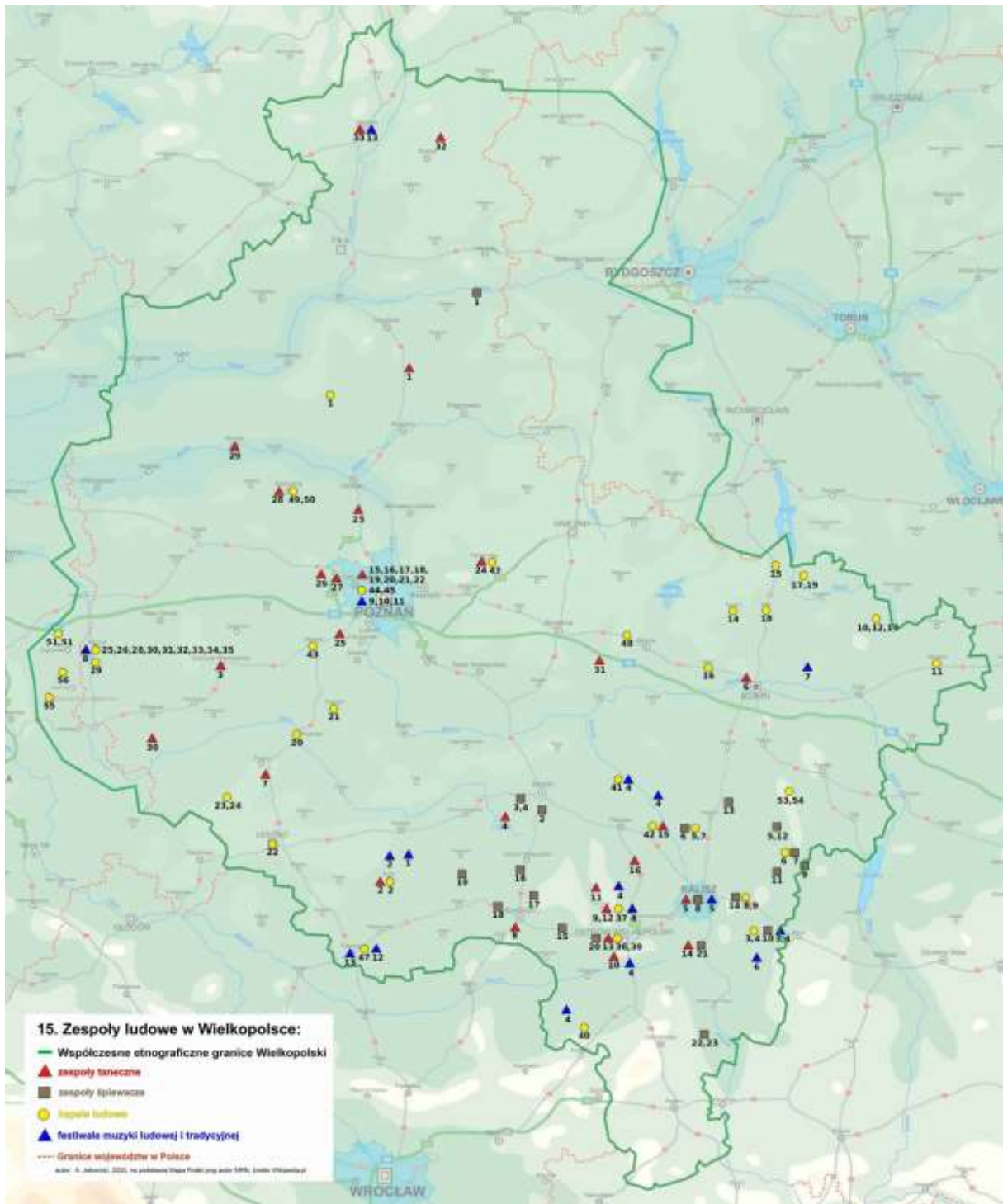
19.	Zespół Folklorystyczny Wielkopolskie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu	Poznań
20.	Zespół Tańca Ludowego Politechniki Poznańskiej „Poligrodzianie”	Poznań
21.	Zespół Tańca Ludowego Poznań Akademii Wychowania Fizycznego	Poznań
22.	Zespół Tańca Ludowego Staropolskie Wielkopolska	Poznań
23.	Zespół Pieśni i Tańca „Chłudowanie”	Chłudowo, pow. poznański
24.	Zespół Pieśni i Tańca „Wiwaty”	Pobiedziska, pow. poznański
25.	Zespół Pieśni i Tańca „Szreniawa”	Szreniawa, pow. poznański
26.	Zespół Folklorystyczny „Lusowiaczy”	Lusowo, pow. poznański
27.	Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca Ludowego „Modraki”	Przeźmierowo, pow. poznański
28.	Zespół Folklorystyczny „Szamotuły”	Szamotuły
29.	Zespół Folklorystyczny „Marynia”	Wronki, pow. szamotulski
30.	Zespół Pieśni i Tańca „Kębłowo”	Kębłowo, pow. wolsztyński
31.	Zespół Folklorystyczny „Ziemia Wrzesińska”	Bieganowo, pow. wrzesiński
32.	Zespół Pieśni i Tańca „Rodlanie”	Zakrzewo, pow. złotowski
33.	Zespół Obrzędowy Górali Czadeckich „Jastrowiaczy”	Jastrowie, pow. złotowski
ZESPOŁY ŚPIEWACZE		
1.	Zespół „Notecianie”	Lipia Góra, pow. chodzieski
2.	Zespół Śpiewaczy „Ciświczanie”	Ciświca, pow. jarociński
3.	Zespół Śpiewaczy „Dąbrowianki”	Dąbrowa, pow. jarociński
4.	Zespół Śpiewaczy „Wianki”	Dąbrowa, pow. jarociński
5.	Zespół Śpiewaczy „Cekowianki”	Ceków, pow. kaliski
6.	Zespół Folklorystyczny „Kalina”	Blizanów, pow. kaliski
7.	Zespół Folklorystyczny „Liskowianie”	Lisków, pow. kaliski
8.	Zespół Folklorystyczny „Piwonice”	Kalisz, pow. kaliski
9.	Zespół instrumentalno-wokalny z Bud Liskowskich	Budy Liskowskie, pow. kaliski
10.	Zespół Pieśni „Brzezianki”	Brzeziny, pow. kaliski
11.	Zespół Śpiewaczy „Kozminiacy”	Koźminek, pow. kaliski

12.	Zespół Śpiewaczy „Cekowianki”	Ceków, pow. kaliski
13.	Zespół Śpiewaczy „Korzeniewianki”	Korzeniew, pow. kaliski
14.	Zespół Śpiewaczy „Opatowianie”	Opatówek, pow. kaliski
15.	Zespół Śpiewaczy „Biadkowiec”	Biadki, pow. krotoszyński
16.	Zespół Śpiewaczy „Kalina”	Nowa Wieś, pow. krotoszyński
17.	Zespół Śpiewaczy „Kobierzanki”	Kobierno, pow. krotoszyński
18.	Zespół Śpiewaczy „Lutogniewiaczy”	Lutogniew, pow. krotoszyński
19.	Zespół Śpiewaczy „Łagiewniczanie”	Łagiewniki, pow. krotoszyński
20.	Zespół Śpiewaczy „Łakocanie”	Łakocin, pow. ostrowski
21.	Zespół Śpiewaczy „Ołobok”	Ołobok, pow. ostrowski
22.	Zespół Folklorystyczny „Doruchowianie” (gr. męska)	Doruchowo, pow. ostrzeszowski
23.	Zespół Folklorystyczny „Doruchowianie” (gr. żeńska)	Doruchowo, pow. ostrzeszowski
KAPELE LUDOWE		
1.	Kapela Dudziarzy Gminnego Ośrodka Kultury w Połajewie	Połajewo, pow. czarnkowsko-trzcianecki
2.	Kapela Dudziarska „Biskupianie”	Krobia, pow. gostyński
3.	Kapela Ludowa	Brzeziny, pow. kaliski
4.	Kapela Ludowa „Brzeziny”	Brzeziny, pow. kaliski
5.	Kapela Ludowa „Kalina”	Blizanów, pow. kaliski
6.	Kapela Ludowa „Liskowianie”	Lisków, pow. kaliski
7.	Kapela Ludowa Kalina	Blizanów, pow. kaliski
8.	Kapela Ludowa Sami Swoi	Opatówek, pow. kaliski
9.	Kapela Opatowianie	Opatówek, pow. kaliski
10.	Kapela „Łaziszczoki”	Babiak, pow. kolski
11.	Kapela Kłodawska	Kłodawa, pow. kolski
12.	Kapela Ludowa „Borowioki”	Babiak, pow. kolski
13.	Kapela Rodzinna Cedzidłów	Babiak, pow. kolski
14.	Kapela „Pod rydlem”	Kleczew, pow. koniński
15.	Kapela „Stasioki”	Skulsk, pow. koniński
16.	Kapela „Witki”	Golina, pow. koniński

17.	Kapela Ludowa z Tomisławic	Sadlno, pow. koniński
18.	Kapela Wielkiego Brata	Ślesin, pow. koniński
19.	Kapela z Sadlna	Sadlno, pow. koniński
20.	Kapela Dudziarska Sokoły	Kościan
21.	Kapela Dudziarska Ze Starego Gołębina	Czempiń, pow. kościański
22.	Kapela Dudziarska „Ignysie”	Leszno
23.	Kapela Dudziarska „Manugi”	Bukówiec Górny, pow. leszczyński
24.	Kapela Dudziarska „Muzacy”	Bukówiec Górny, pow. leszczyński
25.	Formacja Koziół	Zbąszyń, pow. nowotomyski
26.	Kapela Daniela Molendy	Zbąszyń, pow. nowotomyski
27.	Kapela Kozłarska „Młode Kozły”	Przyprostynia, pow. nowotomyski
28.	Kapela Kozłarska Benia Kaspra im. Leonarda Śliwy	Zbąszyń, pow. nowotomyski
29.	Kapela Kozłarska Zespołu Regionalnego „Wesele Przyprostyńskie”	Przyprostynia, pow. nowotomyski
30.	Kapela Rodzinna Molendów	Zbąszyń, pow. nowotomyski
31.	Młodzieżowa Kapela Absolwentów PSM	Zbąszyń, pow. nowotomyski
32.	Pastuszkowi Grocze spod Zbąszynia	Zbąszyń, pow. nowotomyski
33.	Pastuszkowi Grocze Spod Zbąszynia	Zbąszyń, pow. nowotomyski
34.	Rodzinna Kapela Molendów	Zbąszyń, pow. nowotomyski
35.	Wielkopolska Kapela Ludowa „Zbąszyniaczy”	Zbąszyń, pow. nowotomyski
36.	Kapela „Furmany” z Gorzyc Wielkich	Gorzycy Wielkie, pow. ostrowski
37.	Kapela Dudziarska „Swojacy” z Moszczanki	Moszczanka, pow. ostrowski
38.	Kapela Dziecięca Swojacy	Moszczanka, pow. ostrowski
39.	Kapela ludowa „Furmany”	Gorzycy Wielkie , pow. ostrowski
40.	Kapela z Kociny	Kocina, pow. ostrowski
41.	Kapela Ludowa z Żegocina	Żegocin, pow. pleszewski
42.	Kapela Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Tursko”	Tursko, pow. pleszewski

43.	Kapela Dudziarska „Kozłary”	Stęszew, pow. poznański
44.	Kapela „Przodki”	Poznań
45.	Kapela Dudziarzy Wielkopolskich CK „Zamek”	Poznań
46.	Kapela Zespołu Pieśni i Tańca „Wiwaty”	Pobiedziska, pow. poznański
47.	Kapela Dudziarska „Wisieloki”	Szymanowo, pow. rawicki
48.	Kapela Ludowa „Rząśniki uod Strzałkowa”	Strzałkowo, pow. słupecki
49.	Kapela Dudziarska Zespołu Folklorystycznego „Szamotuły”	Szamotuły
50.	Kapela Zespołu Folklorystycznego „Szamotuły”	Szamotuły
51.	Kapela Kozłarska przy SP w Dąbrowce Wielkopolskiej	Dąbrowka Wielkopolska, pow. świebodziński
52.	Kapela Kozłarska Zespołu Pieśni i Tańca im. Tomusza Spychały w Dąbrowce Wielkopolskiej	Dąbrowka Wielkopolska, pow. świebodziński
53.	Kapela „Łowijoki”	Malanów, pow. turecki
54.	Kapela Ludowa z Malanowa	Malanów, pow. turecki
55.	Kapela Kozłarska „Świecary”	Nowe Kramsko, Laski, pow. zielonogórski
56.	Żeńska Kapela Kozłarska	Podmokle Małe, Kolesin, pow. zielonogórski
FESTIWALE MUZYKI LUDOWEJ I TRADYCYJNEJ		
1.	Festiwal Folkloru i Tradycji	Domachowo, pow. gostyński
2.	Tabor Wielkopolski	Stara Krobia, pow. gostyński
3.	Biesiada Folkloru w Brzezinach	Brzeziny, pow. kaliski
4.	Estrada Folkloru	Brzeziny, pow. kaliski Żegocin, pow. pleszewski Chocz, pow. pleszewski Moszczanka, pow. ostrowski Skrzebowa, pow. ostrowski Przygodzice, pow. ostrowski Sośnie, pow. ostrowski
5.	Festiwal Muzyki Tradycyjnej „Melodie Stamtąd”	Kalisz
6.	Kaliski Tabor w Dorzeczu Prosnym	Czempisz, pow. kaliski
7.	Festiwal Kultury „W Stronę Tradycji”	Kramsk, pow. koniński

8.	Zbunzyszyńsko Potańcówka na Dechach, Zbąszyńskie Centrum Kultury	Zbąszyń , pow. nowotomyski
9.	Ogólnopolskie Konfrontacje Kapel Dudziarskich	Poznań
10.	Wojewódzki Przegląd Folklorystyczny	Poznań
11.	Dom Tańca Poznań	Poznań
12.	Hazackie Spotkania Kapel Ludowych im. Anny i Franciszka Brzeskotów	Szymanowo, pow. rawicki
13.	Międzynarodowy Festiwal Muzyków Ludowych im. Bolesława Kupczyka i Mieczysława Lipnego	Rawicz
14.	Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Bukowińskie Spotkania”	Jastrowie, pow. złotowski

16. WIELKOPOLSKIE STROJE LUDOWE

Strój ludowy to określenie stosowane na odświętny i reprezentacyjny ubiór mieszkańców konkretnego regionu, którzy poprzez jego noszenie podkreślają swoją przynależność regionalną i lokalną. W tradycyjnej kulturze ludowej był on zakładany z okazji ważnych wydarzeń rodzinnych i społecznych oraz uroczystości religijnych. Był zróżnicowany ze względu na wiek i stan społeczny – inaczej ubierały się panny i kawalerowie, a inaczej osoby zamężne czy starsze.

Wielkopolska jako duży i zróżnicowany region etnograficzny nie posiada jednego, charakterystycznego typu stroju, dlatego należy mówić o **wielkopolskich strojach ludowych**. Każda z grup etnograficznych oraz wspólnot lokalnych posiadała odrębny ubiór, który ją wyróżniał. Wielkopolskie stroje ludowe cechowały często formy krojów, dla których inspiracją był ubiór mieszkańców miasta lub warstw szlacheckich. Istotne były także kontakty z osadnikami z terenów Niemiec, Śląska i innych regionów ościennych, co powodowało częste zapożyczenia i inspiracje. Stroje szyte były głównie z tkanin kupnych (wełny, bawełny i jedwabiu) o różnorodnych splotach. Dominowały kolory ciemne i nasycone (granat, czerwień, bordo, amarant, butelkowa zieleń, brąz i czerń), z którymi kontrastowała biel koszul oraz haftów i koronek (te przede wszystkim występowały w kobiecych nakryciach głowy - czepcach oraz kryzach i fartuchach).

Współcześnie tradycja noszenia strojów ludowych jest kultywowana przede wszystkim w kilkunastu mikroregionach Wielkopolski, szczególnie przez członkinie i członków lokalnych zespołów folklorystycznych (np. w regionie kaliskim). Pojawiają się także liczne inicjatywy, dla których strój ludowy jest inspiracją do projektowania nowych przedmiotów lub elementów odzieży w oparciu o tradycyjne wzornictwo (np. na Biskupiznie, w Kaliszu i Rawiczu, na Chazach czy Krajnie). Niebagatelną rolę w upowszechnianiu wiedzy dotyczącej wielkopolskich strojów ludowych odgrywają zespoły folklorystyczne i ludowe, których kierownicy niejednokrotnie prowadzą własne poszukiwania archiwalne i muzealne, by jak najwierniej odwzorować oryginalne ubiory.

Stroje ludowe pochodzące z subregionów Wielopolski znajdują się m.in. w zbiorach Muzeów Okręgowych w Lesznie, Pile, Kaliszu i Koninie, a także w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi. Największy ich zbiór posiada Muzeum Etnograficzne, Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu, a kolekcja ta była budowana przez lata dzięki pasji oraz zaangażowaniu Heleny i Wiesławy Cichowicz, Stanisława Błaszczyka, Adama Glapy, Zofii Grodeckiej oraz Joanny Minksztym.

Wielkopolskie stroje ludowe można podzielić na pięć grup, do których zaliczamy:

1. Stroje ludowe z Wielkopolski środkowej (bamburski, poznański wiejski, bukowski, kościański, szamotulski, średzki i śremski)
2. Stroje ludowe z Wielkopolski północnej (krajeński i pałucki)
3. Stroje ludowe z Wielkopolski zachodniej (dąbrowiecki, babimojski i wolsztyński)
4. Stroje ludowe z Wielkopolski południowej (biskupiański, chazacki, rawicki, krotoszyński, pleszewski)
5. Stroje ludowe z Wielkopolski południowo-wschodniej (goliński, jarociński, kaliski, ołobocki, kępiński)

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Angutek, D.

- 2017 [Rekonstrukcja ludowego haftu krajeńskiego: stan badań, pochodzenie i wzór](#), „Lud”, t. 107, s. 333-359.
- 2018 *Haft krajeński – tradycja ludowa i tradycja wytworzona*, Złotów: Muzeum Ziemi Złotowskiej.
- 2019 *Haft krajeński z Więcborku. Historia i kontynuacja*. Więcbork: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Więcborku.

Baszczyńska-Goszcz, U.

- 2018 *Pasja sposobem na życie, czyli słów kilka o Edwardzie Janie Szumanie*, w: A. W. Brzezińska, A. Paprot-Wielopolska, M. Tymochowicz (red.), *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 48, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 129-136.

Brzezińska A. W. (red.)

- 2019 *Katalog wzorów haftów występujących na terenie Hazów*, Rawicz: Muzeum Ziemi Rawickiej.

Brzezińska, A. W., Kucharska K. (red.)

2018 [Wzornik południowej Wielkopolski](#), Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej.

Brzezińska, A. W., Paprot, A., Tymochowicz, M.

2015 *Klocki, snutki, perebory. Tradycyjne rękodzieło wobec wyzwań współczesności*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 44, zeszyt specjalny, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Brzezińska, A. W., Tymochowicz, M.

2019 [Atlas Polskich Strojów Ludowych 1949-2019. Kierunki badań nad strojami ludowymi w Polsce po 1945 roku](#), „Nauka”, nr 1, s. 93-120

Chmielowski, S.

1995 *Słownik nazw i wyrażeń związanych ze strojem ludowym Wielkopolski*, Leszno: Muzeum Okręgowe.

Cichowicz, W.

1937 *Strój Bamberki*, w: [XXV-lecie Zbiorów Ludoznawczych im. Heleny i Wiesławy Cichowicz w Poznaniu](#), Poznań, s. 15-36.

1949 *Haft wielkopolski i czepce wielkopolskie*, „Polska Sztuka Ludowa”, nr 7-8, s. 236-242.

Dziubata K.

2016 *Codziennosc, wstyd, atrakcja. Dzieje stroju biskupiańskiego*, w: A. W. Brzezińska, M. Machowska (red.), [Biskupizna. Ziemia – tradycja – tozsamosc](#), Krobia: Gminne Centrum Kultury i Rekreacji im. Jana z Domachowa Bzdęgi, s. 133-155.

Glapa, A.

1951 [Strój szamotulski](#), red. nauk. zesz. ---, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 4, cz. II Wielkopolska, z. 1, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze

1953 [Materiały ilustracyjne do pracy o stroju Biskupian](#), Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty, nr. inw. 000028t

1953 [Strój dzierzacki](#), red. nauk. zesz. ---, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 8, cz. II Wielkopolska, z. 2, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze

- 1955 [Wielkopolski haft snutkowy](#), „Polska Sztuka Ludowa”, nr 4, s. 193-205
- 1956 [Strój lubuski \(międzyrzecko-babimojski\)](#), red. nauk. zesz. ---, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 16, cz. II Wielkopolska, z. 4, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
- 1960 *Ubiór chłopski*, w: J. Burszta (red.), *Kultura ludowa Wielkopolski*, t. 1, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Grodecka, Z.

- 1982 *Dwa stroje ludowe w jednym mieście – strój bamberski i strój poznański*, „Lud”, t. 62, s. 153-179.
- 1984 *Ludowy haft nasnuwany z Goliny koło Jarocina*, „Zapiski Jarocińskie”, nr 6, s. 1-16.
- 1986 *Stroje ludowe w dawnym i współczesnym Poznaniu*, Poznań: Muzeum Narodowe w Poznaniu.

Jabłońska-Ważny, A.

- 1990 [Stroje ludowe z południowo-wschodniej Wielkopolski, Informator o wystawie](#), Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej.
- 1994 *Wielkopolski haft snutkowy*, Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej.

Janaszak, M.

- 2018 *Hafty szamotulskie w twórczości Stanisława Zgaińskiego jako przykład utrwalania i artystycznego przetwarzania motywów ludowych*, w: A.W. Brzezińska, S. Kucharska (red.). [Twórcy/Wytwórcy/Przetwórcy. Wokół problematyki wzornictwa regionalnego](#), Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, s. 29-43.

Katalog...

- 1983 *Katalog wzorów występujących na terenie Chazów*, Leszno: Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne.

Kowalska, S.

- 2008 *Snutki golińskie w kulturze ludowej regionu jarocińskiego*, „Rocznik Kaliski”, 2008, nr 34, s. 165-187.

Mikulowska, H., Turska-Skowronek K.

- 2006 *Strój ludowy*, w: W. Szkulmowska (red.), *Sztuka ludowa Pałuk. Przeszłość i terażniejszość*, Bydgoszcz: Wojewódzki Ośrodek Kultury w Bydgoszczy, Kujawsko Pomorskie Towarzystwo Kulturalne w Bydgoszczy, s. 97-110.
- 2006 *Haft*, w: W. Szkulmowska (red.), *Sztuka ludowa Pałuk. Przeszłość i terażniejszość*, Bydgoszcz: Wojewódzki Ośrodek Kultury w Bydgoszczy, Kujawsko Pomorskie Towarzystwo Kulturalne w Bydgoszczy, s. 111-128.

Minksztyl, J.

- 2013 *Pominięte... Kierunki rozwoju zbiorów tkanin i ubiorów ludowych, na podstawie kolekcji Muzeum Etnograficznego w Poznaniu*, w: A. W. Brzezińska, M. Tymochowicz (red.), [Stroje ludowe jako fenomen kulturowy](#), seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 39, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 59-68.
- 2015 *Strój bamberski*, red. nauk. zesz. A. W. Brzezińska, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 47, cz. II Wielkopolska, z. 6, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
- 2018 *Strój bamberski jako marka kulturowa i jego współczesne realizacje*, w: A.W. Brzezińska, S. Kucharska (red.), [Twórcy/Wytwórcy/Przetwórcy. Wokół problematyki wzornictwa regionalnego](#), Kalisz: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, s. 165-188.
- 2018 *„Swój” strój poznański*, Poznań: Muzeum Narodowe w Poznaniu.
- 2018 *„W pięknym dziale strojów i haftów...” dr Zofia Grodecka oraz jej praca kolekcjonerska i naukowa w poznańskim Muzeum Etnograficznym 1961-1986*, w: A. W. Brzezińska, A. Paprot-Wielopolska, M. Tymochowicz (red.), *Współczesna problematyka badań nad strojami ludowymi*, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 48, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 209-217.
- 2019 *Czy Bamberka jest poznanianką? Ubiór ludowy jako wyraz tożsamości grupy*, w: A. W. Brzezińska, A. Szczepaniak-Kroll, A. Szymoszyn, *Wkład małych wspólnot migracyjnych w dziedzictwo kulturowe Polski*, Poznań: Wydawnictwo Miejskie Poznania, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, s. 141-162.

Minkszty, J., Rosolski, R.

2014 *Strój kościański*, red. nauk. zesz. A. W. Brzezińska, seria: „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 41, cz. II Wielkopolska, z. 5, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Rosińska, I. (oprac.)

2005 *Suknia wydaje ludzkie obyczaje. Wielkopolskie stroje ludowe w zbiorach Muzeum Etnograficznego*, Poznań: Muzeum Narodowe w Poznaniu, 2005.

Wieczorek, M.

2018 [*Snutka czyli haft ludowy południowej wielkopolski*](#), Kępno: Samorządowa Biblioteka Publiczna im. Marii z Fredrów hr. Szembekowej w Kępnie.

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY:

[Region Wielkopolska – Stroje regionalne](#) (Strój Bamberek z Poznania, Strój biskupiański, Strój szamotulski, Strój z Dąbrówki Wielkopolskiej)

[Strojeludowe.net](#) (Strój Bambrów Poznańskich, Strój biskupiański, Strój lubuski)

[Zespół Folklorystyczny „Wielkopole”](#) (Strój Bambrów Poznańskich, Strój biskupiański, Strój wsi miasta Poznania, Strój szamotulski, Strój z Dąbrówki Wielkopolskiej)

ANEKS: WYKAZ STROJÓW LUDOWYCH W WIELKOPOLSCE ZAZNACZONYCH NA MAPIE.

Stroje ludowe z Wielkopolski środkowej:

1. Strój bamberski – Poznań (dawne wsie, obecnie dzielnice: Dębiec, Górczyn, Wilda, Jeżyce, Winiary, Bonin, Rataje, Żegrze), Luboń, Czapury, Wiórek
2. Strój bukowski – Buk i okolice
3. Strój poznański wiejski – Poznań
4. Strój kościański – Kościan i okolice
5. Strój szamotulski – Szamotuły i okolice
6. Strój średzki – Środa Wielkopolska i okolice
7. Strój śremski – Śrem i okolice

Stroje ludowe z Wielkopolski północnej:

8. Strój krajeński – Krajna, w tym Złotów
9. Strój pałucki – Pałuki, w tym Żnin, Kcynia, Wągrowiec

Stroje ludowe z Wielkopolski zachodniej:

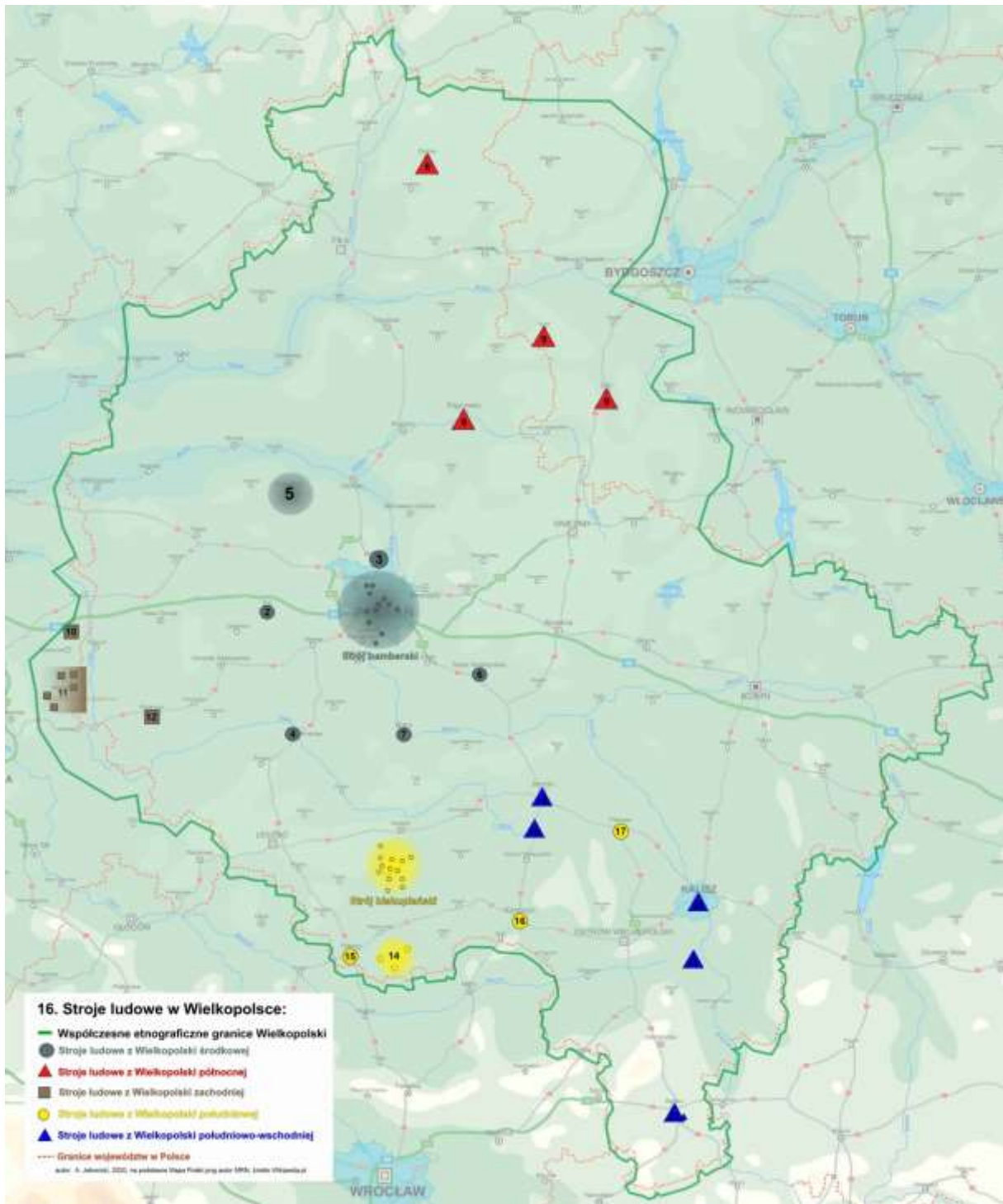
10. Strój dąbrowiecki – Dąbrówka Wielkopolska
11. Strój babimojski – Babimost, Stare i Nowe Kramsko, Podmokle Wielkie i Podmokle Małe, Wojnowo, Przyprostynia
12. Strój wolsztyński – Wolsztyn i okolice

Stroje ludowe z Wielkopolski południowej:

13. Strój biskupiański – Krobia, Sikorzyn, Bukownica, Stara Krobia, Domachowo, Rębowo, Sułkowice, Posadowo, Potarzyca, Grabianowo, Chumiętki, Wymysłowo, Żychlewo
14. Strój chazacki – Hazy, w tym Szymanowo, Chojno, Zielona Wieś
15. Strój rawicki – Rawicz i okolice
16. Strój krotoszyński – Krotoszyn i okolice
17. Strój pleszewski – Pleszew i okolice

Stroje ludowe z Wielkopolski południowo-wschodniej:

18. Strój goliński – Golina
19. Strój jarociński – Jarocin i okolice
20. Strój kaliski – Kalisz i okolice
21. Strój ołobocki – Ołobok i okolice
22. Strój kępiński – Kępno i okolice

17. WIELKOPOLSCY LAUREACI NAGRODY IM. OSKARA KOLBERGA „ZA ZASŁUGI DLA KULTURY LUDOWEJ”

Nagroda im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej” ustanowiona została w 1974 roku. To najbardziej prestiżowe wyróżnienie dla osób działających na rzecz zachowania i upowszechniania kultury ludowej i tradycyjnej. Konkurs ogłasza Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a organizatorem wydarzenia jest (w imieniu Ministra) Instytut Muzyki i Tańca współpracujący z Muzeum Wsi Radomskiej – Oddział Muzeum im. Oskara Kolberga w Przysusze oraz Fundacją „Cepelia” Polska Sztuka i Rękodzieło. Oceny wniosków konkursowych dokonuje Komisja, składająca się z reprezentantek i reprezentantów takich dziedzin jak: etnografia, etnologia, antropologia kultury, kulturoznawstwo, językoznawstwo, etnomuzykologia, etnochoreologia.

Patronem nagrody jest Oskar Kolberg – badacz i dokumentalista, kompozytor i muzyk, etnograf i folklorysta. Jego wizerunek widnieje na medalu nagrody, który zaprojektowany został w 1974 roku przez Annę Jarnuszkiewicz, absolwentkę Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu.

Nagroda przyznawana jest w 6 kategoriach:

Kategoria I

Nagroda dla twórców ludowych reprezentujących takie dziedziny sztuki ludowej, rzemiosła i rękodzieł jak: rzeźba, malarstwo (w tym malarstwo na szkle), tkactwo, hafciarstwo i koronkarstwo, plecionkarstwo, garncarstwo, kowalstwo artystyczne i metaloplastyka, stolarstwo i snycerstwo, zabawkarstwo oraz zdobnictwo obrzędowe (w tym: wycinanki, palmy, pisanki, pająki, szopki, kwiaty bibułkowe, pieczywo obrzędowe itp.). W tej kategorii nagrodę przyznaje się również instrumentalistom, tancerzom, śpiewakom oraz budowniczym instrumentów muzycznych.

Kategoria II

Nagroda dla twórców zajmujących się literaturą ludową, dla pisarzy i poetów.

Kategoria III

Nagroda dla kapel ludowych.

Kategoria IV

Nagroda dla zespołów folklorystycznych.

Kategoria V

Nagroda dla działaczy społeczno-kulturalnych, którzy popularyzują ludową twórczość artystyczną, a także dla badaczy i naukowców podejmujących w swych pracach tematykę polskiej kultury, sztuki ludowej i folkloru.

Kategoria VI

Nagroda dla instytucji (w tym muzeów i stowarzyszeń) zasłużonych dla rozwoju sztuki ludowej i folkloru w Polsce.

W latach 1974-2020 spośród 774 nagrodzonych, aż 58 osób i instytucji pochodziło z Wielkopolski.

Autorka: Anna Weronika Brzezińska

BIBLIOGRAFIA:

Brzezińska A. W.

2013 *Wielkopolscy laureaci Nagrody im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”*, [„Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”](#), 1 (107), s. 54–61.

2019 *Wielkopolscy laureaci Nagrody im. Oskara Kolberga. Pomiędzy pamięcią zbiorową a ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, w: A. W. Brzezińska, K. Smyk (red.), [Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego](#), t. 4, seria: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona”, Lublin-Wrocław-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Narodowy Instytut Dziedzictwa, s. 285-298.

Krzyżańska D., Milewska M.

2019 *44. edycja Nagrody im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej” w 2019 roku*, „Dziedzictwo kulturowe wsi”, 4, s. 155-157.

Machowska M.

2014 *Nagroda im. Oskara Kolberga dla wielkopolskiej twórczyni ludowej*, [„Przegląd Wielkopolski. Kultura. Historia. Ekorozwój. Turystyka”](#), 1 (103), s. 73.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

[Nagroda im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”](#)

WYKAZ LAUREATEK I LAUREATÓW WG. KATEGORII

KATEGORIA I Twórczość plastyczna, zdobnictwo, rękodzieło i rzemiosło ludowe, folklor muzyczno-taneczny

1.	Tomasz Śliwa	powiat nowotomyski,	1974	Dziedzina nagrody:	Muzyka.
----	--------------	---------------------	------	--------------------	---------

		Zbąszyń		Instrumentalista. Skrzypek	Dudziarz.
2.	Leonard Śliwa	powiat wolsztyński, Wolsztyn	1974	Dziedzina nagrody: Instrumentalista. Skrzypek	Muzyka. Dudziarz.
3.	Helena Bernasowska	powiat koniński, Golina	1975	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka	Plastyka.
4.	Aleksandra Czelusta	powiat kaliski, Lisków	1976	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka	Plastyka.
5.	Edward Ignys	powiat kościański, Śmigiel	1987	Dziedzina nagrody: Instrumentalista. Skrzypek	Muzyka. Dudziarz.
6.	Stanisław Korpa	powiat poznański, Jeziory	1989	Dziedzina nagrody: Malarz. Rzeźbiarz	Plastyka.
7.	Władysław Baranowski	Poznań	1989	Dziedzina nagrody: Instrumentalista	Muzyka.
8.	Jadwiga Hirt	powiat nowotomyski, Chrośnica	1989	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka	Plastyka.
9.	Czesław Prządka	powiat nowotomyski, Zbąszyń	1990	Dziedzina nagrody: Instrumentalista	Muzyka.
10.	Tadeusz Czwordoń	Ostrów Wielkopolski	1992	Dziedzina nagrody: Instrumentalista	Muzyka.
11.	Gertruda Kubicka	powiat nowotomyski, Zbąszyń	1993	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka	Plastyka.
12.	Pelagia Pietrzak	powiat koniński, Golina	1993	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka	Plastyka.
13.	Józefa Sławińska	powiat gostyński, Chumiętki	1997	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka. Muzyka. Śpiewaczka. Tancerka	Plastyka. Kopczarka.
14.	Maria Kabała	Biskupizna, powiat gostyński, Krobica	1997	Dziedzina nagrody: Śpiewaczka. Tancerka. Rękodzieło. Kopczarka	Muzyka. Plastyka.
15.	Stanisława Puślednik	powiat gostyński, Żychlewo	1998	Dziedzina nagrody: Śpiewaczka. Tancerka.	Muzyka. Literatura ludowa
16.	Maria Majchrzak	powiat gostyński, Skoraszewice	2001	Dziedzina nagrody: Śpiewaczka. Tancerka	Muzyka.
17.	Marian Kubicki	powiat nowotomyski, Przyprostynia	2004	Dziedzina nagrody: Skrzypek	Muzyka.
18.	Stanisław Kubiak	Biskupizna, powiat gostyński, Sułkowice	2006	Dziedzina nagrody: Instrumentalista. Dudziarz	Muzyka.
19.	Henryk Skotarczyk	powiat nowotomyski, Zbąszyń	2008	Dziedzina nagrody: Instrumentalista	Muzyka.
20.	Eugenia Wieczorek	Jarocin	2013	Dziedzina nagrody: Rękodzieło	Plastyka.
21.	Stanisława Kowalska	powiat Jarociński, Golina	2018	Dziedzina nagrody: Rękodzieło. Hafciarka. Twórczyni czepców	Plastyka.
22.	Romuald Jędraszak	powiat Poznański, Kostrzyn	2018	Dziedzina nagrody: i nauczyciel gry na wielkopolskich instrumentach ludowych	Muzyk

KATEGORIA II Pisarstwo ludowe

1.	Józef Chojnacki	powiat poznański, Gułtowy	2000	Dziedzina nagrody: ludowa	Literatura
----	-----------------	------------------------------	------	------------------------------	------------

KATEGORIA III Kapele ludowe

1.	Kapela Dudziarzy	Rawicz	1978	Dziedzina nagrody:	Muzyka
----	------------------	--------	------	--------------------	--------

	z Rawicza			
2.	Kapela Dudziarzy z Wielkopolski – Antoni Krzyżoszczak i Stanisław Nawrot z Topólka	powiat rawicki, Topólko	1983	Dziedzina nagrody: Muzyka
3.	Kapela Dudziarzy z Domachowa	powiat gostyński, Domachowo	1984	Kapele ludowe. Dziedzina nagrody: Muzyka
4.	Kapela Franciszka Hirta „Chrośniczanie” z Chrośnicy	powiat nowotomyski, Chrośnica	1988	Kapele ludowe. Dziedzina nagrody: Muzyka
5.	Maria i Władysław Orlikowie	Szamotuły	1989	Dziedzina nagrody: Muzyka. Śpiewaczka. Tancerz
6.	Dziecięco-Młodzieżowa Kapela Dudziarska z Leszna	Leszno	2001	Dziedzina nagrody: Muzyka
7.	Kapela Dudziarska „Manugi” z Bukówca Górnego	powiat leszczyński, Bukówiec Górny	2006	Dziedzina nagrody: Muzyka

KATEGORIA IV Zespoły folklorystyczne

1.	Wielkopolski Zespół Pieśni i Tańca „Toštoki” z Poznańskiego i jego kierowniczką Franciszką Tomaczkową	powiat średzki, Pięczkowo	1975	Dziedzina nagrody: Muzyka
2.	Zespół Regionalny z Bukówca Górnego	powiat leszczyński, Bukówiec Górny	1979	Dziedzina nagrody: Muzyka
3.	Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Szamotuły”	Szamotuły	1985	Dziedzina nagrody: Muzyka
4.	Zespół Folklorystyczny „Wesele Przyprostyńskie”	powiat nowotomyski, Przyprostynia	1986	Dziedzina nagrody: Muzyka
5.	Zespół Obrzędowy Górali Czadeckich „Jastrowiaczy”	powiat złotowski, Jastrowie	1997	Dziedzina nagrody: Muzyka
6.	Zespół „Biskupianie” z Domachowa	powiat gostyński, Domachowo	1999	Dziedzina nagrody: Muzyka
7.	Zespół Regionalny „Goliniacy” z Goliny	powiat koniński, Golina	2005	Dziedzina nagrody: Muzyka
8.	Zespół Folklorystyczny „Wielkopolanie”	Poznań	2005	Dziedzina nagrody: Muzyka
9.	Zespół Pieśni Ludowej „Duszniczanka”	powiat szamotulski, Duszniki	2012	Dziedzina nagrody: Muzyka

KATEGORIA V Działalność naukowa, dokumentacyjna, animacja i upowszechnianie kultury ludowej

1.	Jan Bzdęga	powiat gostyński, Domachowo	1977	Dziedzina nagrody: Działalność naukowa, upowszechnianie, animacja
2.	prof. Józef Burszta	Poznań	1977	Dziedzina nagrody: Działalność naukowa, upowszechnianie, animacja
3.	dr Stanisław Błaszczyk	Poznań	1979	Dziedzina nagrody: Działalność naukowa, upowszechnianie, animacja
4.	Antoni Janiszewski	powiat nowotomyski, Zbąszyń	1985	Dziedzina nagrody: Działalność naukowa, upowszechnianie, animacja
5.	Mirosława Bobrowska	Poznań	1990	Dziedzina nagrody: Działalność naukowa, upowszechnianie,

				animacja
6.	Stanisław Chmielowski	Leszno	1992	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
7.	Anna i Franciszek Brzeskotowie	powiat krotoszyński, Szymanów	1993	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
8.	Janina Foltynowa	Szamotuły	1994	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
9.	Aleksandra Wojciechowska	Poznań	1995	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
10.	Anna Markiewicz	powiat leszczyński, Bukówiec Górny	1996	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
11.	prof. Bogusław Linette	Poznań	1997	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
12.	dr Jarosław Lisakowski	Poznań	2004	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
13.	Danuta Pawlak	Poznań	2011	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
14.	Prof. Anna Szyfer	Poznań	2016	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
15.	Joanna Prętkowska	powiat gostyński, Domachowo	2018	Dziedzina nagrody: Regionalistka, animatorka kultury biskupiańskiej
16.	Elżbieta Krzyżaniak-Miller Agata Skrukwa	Poznań	2019	Dziedzina nagrody: Badaczki i autorki opracowań spuścizny rękopiśmiennej i biografii Oskara Kolberga

KATEGORIA VI Wyróżnienia honorowe dla instytucji i organizacji społecznych zasłużonych w opiece i upowszechnianiu kultury ludowej

1.	Zespół Redakcji Dzieł Wszystkich Oskara Kolberga w Poznaniu	Poznań	1993	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
2.	Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Stanisława Moniuszki w Zbąszyniu	powiat nowotomyski, Zbąszyń	2006	Dziedzina naukowa, animacja nagrody: Działalność upowszechnianie,
3.	Towarzystwo Bambrów Poznańskich	Poznań	2019	Dziedzina nagrody: Popularyzator folkloru

